

Pěstounství očima pracovníků zprostředkovávající vzdělávání pěstounů

Monika Hladišová

Bakalářská práce
2021

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Monika Hladišová
Osobní číslo:	H18084
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Forma studia:	Prezenční
Téma práce:	Pěstounství očima pracovníků zprostředkovávajících vzdělávání pěstounů

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti náhradní rodinné péče, pěstounské péče a vzdělávání pěstounů.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou hloubkového rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- HORECKÝ, Jiří a kol, 2018. Dobrý pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. ISBN 978-80-907053-2-6.
- PAZLAROVÁ, Hana, 2016. Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.
- PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. Sociální pedagogika. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4734-705.
- ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál. ISBN 978-807-3673-130.
- TRNKOVÁ, Lucie, 2018. Náhradní péče o dítě. Praha: Wolters Kluwer. Právo prakticky. ISBN 978-807-5528-643.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **27. ledna 2021**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2021**

L.S.

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má ÚTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Dizerační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které ná vývoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k větší výdělku dosaženému školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce s názvem *Pěstounství očima pracovníků zprostředkovávající vzdělávání pěstounů*, se zaměřuje na zkušenosti pracovníků doprovázejících organizací a pracovníků OSPODu, kteří se podílejí na organizaci povinného vzdělávání pěstounů. Cílem práce je zjistit, jak pěstouni z pohledu pracovníků přistupují k povinnému vzdělávání, a definovat přínosy a úskalí spojená se vzděláváním pěstounů. Teoretická část se zabývá rodinou, formami náhradní rodinné péče, a následně pěstounskou péčí, kde bych chtěla poukázat na oblast vzdělávání pěstounů, které je také ústředním tématem mé práce. Pro naplnění empirické části výzkumu jsem zvolila kvalitativní výzkum. K získání podkladů byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, s jehož pomocí, jsem získala od pracovníků zprostředkovávající vzdělávání, konkrétní odpovědi na předem připravené otázky. Cílem výzkumu bylo na základě stanovených otázek zjistit osobní zkušenosti pracovníků doprovázejících organizací a OSPODu, při jejich spolupráci s pěstouny na povinném vzdělávání.

Klíčová slova: rodina, náhradní rodinná péče, pěstoun, doprovázení, vzdělávání pěstouna

ABSTRACT

Bachelor's thesis entitled *Foster care through the eyes of workers mediating the education of foster parents*, focused on the experience of employees accompanying organizations and employees of OSPOD, who participate in the organization of compulsory education of foster parents. The aim of the work is determined by how the cultivator approaches the compulsory education from the point of view of workers, defines the benefits and pitfalls of educating foster parents. The theoretical part deals with the family, forms of alternative family care, and the following foster care, where I would like to point out the area of foster education, which is also the central theme of my work. For filling the empirical part of the research, I chose qualitative research. A semi-structured interview was chosen to obtain the data, with your help, I received specific answers to pre-prepared questions from the staff mediating the training. The aim of the research was based on the decision to decide the personal experience of the staff accompanying the organization and OSPODU, in their cooperation with cultivation in compulsory education.

Key words: family, substitute family care, foster parent, accompaniment, foster parent education

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce, paní PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D., za ochotný přístup, cenné rady a připomínky při vypracování této bakalářské práce.

Dále bych tímto ráda také poděkovala všem respondentům, kteří mi věnovali svůj čas, a bez nichž by nebylo možné tento výzkum zrealizovat.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Pěstounství očima pracovníků zprostředkávající vzdělávání pěstounů vypracovala samostatně, s použitím uvedené literatury a pramenů a prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I. TEORETICKÁ ČÁST	12
1 RODINA A DÍTĚ	13
1.1 TYPOLOGIE RODINY	14
1.2 FUNKCE RODINY	15
1.3 ZNAKY A PROMĚNY V SOUČASNÉ RODINĚ	16
1.3.1 Vývoj vztahu rodičů k dětem	18
2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	20
2.1.1 Počátky ochrany dětí	20
2.1.2 Chudinská péče	21
2.1.3 Období první Československé republiky	22
2.1.4 Období socialistického státu	24
2.1.5 Vývoj po roku 1989	24
2.2 TYPY A FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE.....	25
2.2.1 Poručenská péče	25
2.2.2 Osvojení	25
2.2.3 Pěstounská péče	26
2.2.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	26
2.2.5 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby	27
2.3 LEGISLATIVA.....	27
3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	29
3.1 DĚLENÍ PĚSTOUNSKÉ PÉČE	29
3.2 PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ, PROVĚŘOVÁNÍ A PŘÍPRAVA ZÁJEMCŮ O PĚSTOUNSKOU PÉČI	30
3.2.1 Příprava zájemců o přijetí dítěte do pěstounské péče	31
3.3 PRÁVA A POVINNOSTI PĚSTOUNŮ	32
3.4 POVINNOSTI PĚSTOUNŮ	32
3.5 DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE	32
3.5.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	33
3.5.2 Příspěvek při ukončení pěstounské péče.....	33
3.5.3 Odměna pěstouna	33
3.5.4 Příspěvek při převzetí dítěte.....	34
3.5.5 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla	34
3.6 DOPROVÁZENÍ PĚSTOUNSKÝCH RODIN	34
3.6.1 Dohoda o výkonu pěstounské péče	35
3.6.2 Individuální plán ochrany dítěte.....	36
3.6.3 Plán průběhu výkonu pěstounské péče	36
3.7 VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ	36
3.7.1 Vzdělávací plán	37

3.8	KONTAKT DÍTĚTE S BIOLOGICKOU RODINOU	37
	II. PRAKTICKÁ ČÁST	40
4	DESING VÝZKUMU	41
5	POJETÍ VÝZKUMU	43
5.1	CÍLE VÝZKUMU	43
5.2	VÝZKUMNÉ OTÁZKY	44
5.3	VÝZKUMNÝ SOUBOR	44
5.4	METODA VÝZKUMU.....	45
5.5	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	46
5.5.1	Otevřené kódování	47
5.5.2	Axiální kódování.....	47
5.5.3	Selektivní kódování.....	47
6	VYHODNOCENÍ DAT.....	48
6.1	VÝSLEDKY OTEVŘENÉHO KÓDOVÁNÍ	48
6.2	VÝSLEDKY AXIÁLNÍHO KÓDOVÁNÍ.....	59
6.3	SELEKTIVNÍ KÓDOVÁNÍ	61
7	ZÁVĚREČNÉ SHRNTÍ.....	63
	ZÁVĚR	67
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	70
	INTERNETOVÉ ZDROJE.....	72
	SEZNAM ZKRATEK	73
	SEZNAM TABULEK.....	74
	SEZNAM GRAFŮ	75
	SEZNAM PŘÍLOH.....	76

ÚVOD

Pojem náhradní rodinná péče je již v dnešní době poměrně známý, protože většina z nás se s ním mohla setkat jak v rámci vzdělávání, při výkonu své profese, nebo jako přímý účastník, ochotný poskytnout nějakému dítěti nový domov. Podnětem pro zpracování tohoto tématu byla má vnitřní motivace, dozvědět se o této oblasti více než základní informace, které jsem získala při studiu, ale více proniknout k oblasti vzdělávání pěstounů, neboť mám pocit, že o této oblasti máme minimální informace. Nejprve ale musíme začít od samotného základu.

Náhradní rodinná péče je poskytována dětem bez rodiny, nebo dětem, které nemohou být z různých důvodů vychovávány ve své vlastní rodině. Zpravidla se jedná o děti, jejichž rodiče péči o ně nezvládají, odmítají nebo mohou být pro své dítě nebezpečnými (Horecký a kol., 2018).

Ve všech těchto situacích, jsou děti přednostně svěřovány do péče příbuzné osoby nebo do péče osob, které dítě zná. Teprve druhou volbou je hledání osob, které s dítětem nemají žádný příbuzenský vztah, avšak jsou ochotni a schopni dítě přijmout do své rodiny. Ne každý člověk, má ale znalosti a předpoklady vychovávat dítě. Proto je nutné, aby zkušený i noví pěstouni, či zájemci o adopci dostali možnost pravidelného proškolení, kde by získali potřebné znalosti a dovednosti v péči o cizí dítě, neboť každé dítě do rodiny přichází s jiným osobním příběhem. Z toho plyne, že k výchově každého takového dítěte, je dobré přistupovat individuálním způsobem. (Horecký a kol., 2018)

Povinnost zvyšování si znalostí a dovedností z oblasti péče a výchovy dítěte, vyvstala z novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Pěstouni jsou povinni, dle legislativního rámce Zákona o sociálně – právní ochrany dětí, konkrétně dle § 47 a odst. 2, absolvovat vzdělávání v rámci 24 hodin ročně. Zajištění vzdělávání je bezplatné, a je v kompetenci a povinnosti doprovázejících subjektů, se kterým pěstoun uzavřel Dohodu o výkonu pěstounské péče. (Šarközyová, 2020)

Cílem mé práce je zmapovat zkušenosti pracovníků doprovázejících organizací a krajských úřadů při jejich práci s pěstouny, a konkrétně zjistit, jaká existují možné přínosy a úskalí v rámci vzájemné spolupráce a povinného vzdělávání pěstounů.

Práce je rozčleněna do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část je členěna celkem do tří kapitol. V první kapitole se věnuji obecně rodině a tomu, k jakým proměnám při zakládání rodin v uplynulých letech došlo. Druhá kapitola se jen velmi okrajově zabývá jednotlivými formami náhradní rodinné péče, protože ve své práci konkrétně cílím pouze na pěstounskou péči. Poslední část teorie nás seznámí s právy a povinnostmi, která náleží pěstounům, s jednotlivými procesy přípravy budoucích pěstounů, dávkami pěstounské péče a také službami, které jsou rodinám poskytovány ze strany orgánu sociálně právní ochrany dětí nebo doprovázejících organizací.

V empirické části, se s pomocí rozhovorů s osobami zprostředkovávající vzdělávání pěstounů, pokusím zjistit, jaké překážky mohou ovlivňovat pěstounovu motivaci ke vzdělávání, a také zachytit přínosy tohoto vzdělávání pro pěstouna. Dále v této části popisují, jakým způsobem byli do výzkumu vybíráni jednotliví pracovníci, a jakým způsobem probíhalo analyzování dat. Poslední dvě kapitoly jsou věnovány výsledkům a následnému shrnutí výzkumného šetření. V závěru práce jsou shrnuta všechna data, která byla získána pomocí strukturovaného rozhovoru.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A DÍTĚ

Když se řekne rodina, představím si velké společenství lidí, které rodinu tvoří, to znamená, že kromě otce, matky a dětí, do ní zahrnuji také širší příbuzné, jako jsou prarodiče, tety, strýcově a jejich děti. V časech minulých se s tímto fenoménem velké rodiny setkáváme často, kdy pod jednou střechou společně přebývalo několik generací. Postupem času se však struktura rodiny proměňovala, protože se mladí lidé chtěli více osamostatnit, a chtěli žít podle svého. V následujících podkapitolách si řekneme, jak na rodinu pohlíží naši autoři, dle jakých typologií rodinu rozdělujeme, a jaké základní mezníky ovlivnily podobu současné rodiny.

Z hlediska psychologie, definuje Vágnerová (2008) **rodinu** jako důležitou sociální skupinu, která plní celou řadu biologických, ekonomických, sociálních a psychologických funkcí, a zároveň poskytuje svým členům potřebné zázemí, uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává zkušenosti, které nelze získat jinde. Každý jedinec tak zde má určité role, které se stávají součástí jeho identity.

Ve své další publikaci Vágnerová uvádí, že rodina, je pro dítě zdrojem základních zkušeností, které ovlivňují, jakým způsobem bude chápat různé informace. Kvalita a zaměření rodinného prostředí tak určují, jakým způsobem se budou rozvíjet schopnosti a dovednosti dítěte, pro něhož jednotliví členové rodiny a jejich vzájemné vztahy představují určitý model chování. Při interpretaci svých zážitků, tak dítě vychází z rané sociální zkušenosti, kterou získává prostřednictvím sociálního učení právě v rodině. (Vágnerová, 2005)

Velmi výstižně definuje rodinu Odehnal (in Výrost, Slaměník, 1998): který říká, že: *„Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, a seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu i praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny“* Její další významnou funkcí je regulace chování jedince, kterému tak poskytuje společensky žádoucí normy. Pod vlivem takového rodinného působení se vytváří postoje k personálnímu okolí, sobě samému, i společnosti obecně.

Naopak pedagogický pohled vyzdvihuje zejména úlohu rodiny ve výchově dítěte. Zvolila jsem jednoduchou, ale výstižnou definici od Krause a Poláčkové, et al. (2001) kteří uvádějí, že „*Rodinou, je institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby.*“

Dle těchto autorů základ rodiny tvoří dyadický pár – muž a žena, jejichž výchozím znakem je přítomnost alespoň jednoho dítěte v rodině. Tento základní model rodiny nazýváme nukleární rodinou. Pokud rodina zahrnuje blízké příbuzné, prarodiče dětí, tety a strýce, jejich děti, případně další příbuzné, hovoříme o rodině rozšířené. (Kraus, Poláčková, 2001). Existuje však řada dalších možných typologií rodiny, kterými se budeme zabývat v další kapitole.

1.1 Typologie rodiny

Jak už jsme se dozvěděli v předešlé kapitole, kromě typologie dle Krause a Poláčkové, existuje další řada typologií, které autoři vymezují. Asi nejznámější rozdělení rodiny dle funkčnosti, důležité zejména pro studenty oboru sociální pedagogika, vychází od Dunovského (1986), který rozlišuje čtyři typy rodiny:

- a) Funkční - plní všechny funkce a zajišťující tak optimální vývoj dítěte.
- b) Problémovou – rodina vykazuje drobné poruchy funkcí, které však výrazně neohrožují vývoj dítěte.
- c) Dysfunkční – rodina dlouhodobě neplní až polovinu svých funkcí, které již bezprostředně dítě ohrožují, a mají nepříznivý vliv na prospěch a jeho vývoj. Problémy v rodině už nejsou schopni její členové sami řešit, proto je nutná sanace rodiny, tzn. požádat o pomoc někoho zvenčí.
- d) Afunkční – rodina je narušena do takové míry, že nezvládá plnit své základní funkce, a tím narušuje vývoj dítěte. V takovém případě je nejlepším možným řešením umístění dítěte do ochranné péče.

Tuto typologii doplňuje Helus (2007), který k těmto typům přidává následující typy:

- a) Rodiny stabilizovaně funkční, tj. takové, které spolehlivě zajišťují svým dětem kvalitní podmínky pro socializaci.

- b) Rodiny funkční, s přechodnými, více či méně závažnými problémy, které představují nejrozšířenější skupinu rodin. Takovým rodinám se daří problémy vyřešit bez významnějších psychických nebo jiných následků.

1.2 Funkce rodiny

S vývojem funkcí rodiny se setkáváme v souvislosti se společenskými změnami a proměnou kulturních faktorů, které ovlivňují postavení rodiny ve společnosti i vztahy uvnitř rodiny. Obecně, lze tedy funkce rodiny můžeme chápat jako úkoly, které rodina plní jednak vůči sobě samé, jednak vůči společnosti. (Střelec a kol., 1992)

Stejně tak, jako se proměňuje typologie rodiny, dochází k proměnám i jejich funkcí. Funkce rodiny do dnešní současné podoby upravil Procházka (2012), který rozlišuje tyto funkce:

- a) **Biologicko-reprodukční**, jejímž smyslem je potřeba založit rodinu a mít děti, a následně zajistit vhodné podmínky pro jejich další vývoj.
- b) **Sociálně ekonomická**, spočívající v zajištění sociálních a ekonomických podmínek pro naplnění potřeb všech členů rodiny. S naplněním těchto potřeb může do jisté míry pomoci rodičům stát, a to například systémem dávek sociálního zabezpečení.
- c) **Ochranná a domestikační**, jejichž společným účelem je postarat se o členy své rodiny. Ochrannou funkcí rozumíme poskytování nebo zajišťování péče a životních potřeb všech členů rodiny. Domestikační funkce se zaměřuje na vytvoření bezpečného zázemí, kam se mohou jednotliví členové rodiny vždycky vracet, a navazuje tak hmatatelný pocit, že každý člen rodiny někam patří.
- d) **Socializačně výchovná**, která má za úkol dětem předat základní návyky a vzorce chování, a připravit je tak na život ve společnosti. Jejího naplnění lze dosáhnout správnou výchovou, a porozuměním potřebám a individuálním požadavkům dítěte.
- e) **Emocionální funkce** se soustřeďuje na poskytování citového zázemí, a navození pocitu bezpečí a jistoty. Tato funkce je často opomíjená, ale především pro dítě velmi důležitá. Dle názorů psychologů by se měla utvářet již v raném věku, zejména ve vztahu matky a dítěte. Neuspokojování potřeby navázat pevné pouto, totiž může vést v mnoha případech až k citově sociální deprivaci.

- f) **Rekreační a regenerační** spočívající v trávení společného, a zejména aktivně vyplněného času v rodině, který hraje významnou roli v předcházení rizikových projevů chování.

1.3 Znaky a proměny v současné rodině

Rodina byla od dob křesťanství institucí, kde se dbalo na pevnost a nerozlučnost manželského svazku mezi mužem a ženou. Smyslem rodiny bylo přivést na svět a následně vychovat, co největší počet dětí, které měly v budoucnosti přispět k ekonomickému zabezpečení rodiny. Typickým znakem byla nerovnost mezi mužem, hlavním živitelem rodiny, a ženou, které náležela úloha matky a pečovatelky o domácnost. Takové rodiny byly relativně stabilní, a téměř nezávislé na vnějších vlivech prostředí. (Krebs, 2015)

První etapa změn v tradiční rodině přišla na řadu v období 19. století, vlivem industrializace a urbanizace, které zapříčinily rozpad vícegeneračního soužití. Děti odcházející z domova za prací nebo novou rodinou, tak učinily z vícečetné rodiny, rodinu jednogeraci (Krebs, 2015). Ve 2. polovině 19. století už tedy na rodinu přestáváme pohlížet jako na přirozenou jednotku, nýbrž jako na instituci, která vznikla historickým vývojem. (Možný, 2006)

K dalším změnám přispěl rozvoj liberálnějšího rozvodového zákonodárství, jehož vlivem docházelo ke snižování počtu dětí v rodinách. Další změny nastávají po roce 1945 se stabilizováním reprodukčního chování, kdy započal trend porodu dětí až po uzavření manželského svazku, snižování věkové hranice pro vstup do manželství a narození prvního dítěte pod 25 let, nebo trend rodiny s vyšším počtem narozených dětí. (Krebs, 2015)

Menší převrat v tehdy tradičním rodinném soužití, způsobily v 60. letech 20. století postoje mladé generace, která se bouřila proti stereotypnímu zakládání rodin. Tito mladí lidé se zaměřovali spíše na rozvoj svého vzdělávání a získávání zkušeností, než aby v brzkém věku uzavírali manželství nebo zakládali rodinu. Tyto změny se zejména začaly týkat žen, toužících se uplatnit na trhu práce. S touto změnou úzce souvisí i nástup demokratizace uvnitř rodiny, kdy ženy začínají získávat více práv, ale i povinností, která dříve náležela pouze mužům, a tím dochází k větší rovnoprávnosti mezi muži a ženami. (Krebs, 2015) Stejně jako trend porodu dětí až po uzavření manželství, či trend rodiny s vyšším počtem dětí, se i tato změna poprvé objevuje již v ČSR, po 2. světové válce.

V průběhu dalších desetiletí, tento trend začalo prosazovat čím dál více lidí, a proto je dnes běžnou záležitostí, že mladí lidé odkládají založení rodiny na pozdější dobu, a tím pádem se posunuje věková hranice pro uzavírání manželství nebo narození prvního dítěte, zpravidla až kolem 30. roku ženy. Tím pádem se plodnost celkově dostává pod kritickou záchovnou hodnotu, a tak výrazně ubývá narozených dětí. (Krebs, 2015)

Neznamená to však, že by mladí nechtěli uzavírat manželství, ba naopak, manželství pro Čechy stále znamená vysoký status, což vyplývá i z výzkumů, které opakovaně ukazují, že většina mladých lidí považuje život v manželství za nejsprávnější formu rodiny. Avšak na základě ekonomických a politických změn na počátku 90. let, kdy se otevřely lidem nové možnosti jako cestování, zvýšení dostupnosti vzdělávání nebo podnikání, se postupně ztrácelo rozhodnutí uzavřít sňatek a stát se rodičem na atraktivitě. (Možný, 2006)

Jedním z dalších trendů, vedle vzrůstající nezávislosti mladých lidí a emancipace žen, je přibývání domácností s jedním dospělým, kdy hovoříme o neúplné rodině, a zejména domácností jednotlivců. Tento nárůst je zejména dán tím, že celkově přibylo samostatně bydlících mladých lidí, kteří žijí jako single anebo jsou rozvedení. (Možný, 2006)

Pokud bychom tedy mohly shrnout faktory, které ovlivnily podobu dnešní rodiny, patří sem především rozvoj demokracie a osobním práv, který pomohl ženám ke značnému růstu úrovně vzdělání, kvalifikace a jejich uplatnění na trhu práce, dále pak volnost při uzavírání manželství a vzestup rozvodovosti, a v neposlední řadě úbytek většího počtu narozených dětí a snížení plodnosti. (Krebs, 2015)

Pokud bychom tedy na závěr měli popsat znaky dnešní, současné rodiny, můžeme vycházet z Krause (2008), který uvádí tyto charakteristické znaky:

- ❖ **Demokratizace** uvnitř rodiny, kdy muži ztrácí své dominantní postavení, a žena i děti získávají určitá práva a povinnosti.
- ❖ **Rodina se zmenšuje**, protože dochází k rozpadu širších rodin a přibývá nám jednočlenných domácností nebo matek samoživitelek.
- ❖ **Izolovanost** rodiny, představuje uzavírání členů rodiny před okolím a neochotu navazovat nové mezilidské vztahy např. mezi sousedy.
- ❖ **Dezintegrace** v sobě odráží proměnu životního způsobu života dospělých a dětí, kteří nejsou schopni trávit volný čas společně.

- ❖ **Přetížení rodiny**, je do jisté míry spjato s předchozím problémem, protože rodiče jsou nadměrně zatíženi svými pracovními aktivitami, a mohou tak mít nedostatek času na výchovu dětí nebo řešení běžných rodinných starostí.
- ❖ **Diferencovanost rodiny** se týká zejména rodičů, které postihla nezaměstnanost, a oni tak musí využívat půjček, aby zabezpečili rodinu. Tím se však ve většině případů dostávají do dluhové pasti, která ohrožuje další fungování rodiny.

1.3.1 Vývoj vztahu rodičů k dětem

Jelikož má práce se věnuje i kapitole proměny současné rodiny, myslím si, že by bylo zajímavé uvést, jak se vlastně přistupovalo k dětství a samotným dětem v historických obdobích naší země.

Možná nikoho nepřekvapí, že vztah rodičů k dětem nebyl vždy láskyplný, přijímající či podpůrný. V minulosti totiž většina kultur užívala nevhodných praktik jako zabíjení či rituální obětování dětí, incest a zjevnou či skrytou agresi vůči dětem.

V období antiky bylo dítě vnímáno jako majetek, se kterým je možno nakládat dle vůle pána. Zároveň již v této době existovala potřeba výchovy a ochrany dětí před špatnými mravy, avšak na druhou stranu nikdo neviděl nic špatného na tom, že docházelo k zabíjení narozených dětí z důvodu jejich neuživosti či jejich odkládání, anebo využívání k potěšení dospělých. S obdobím antiky se také pojí fenomén zabití dítěte, ať už z důvodu ekonomické zátěže, nemanželského původu nebo obětování bohům. (Lorenzová, 2017)

Ve středověku bylo dítě považováno za zkažené stvoření, které se rodí z hříchu a musí proto být ovládnuto pomocí bázně a trestu. Dětství nebyl přiznán žádný specifický ochranný status, šlo o životní období plné tvrdosti a útrap. Tato představa o dětech tradovala především v církevních kruzích. Jakmile byly děti schopny komunikovat a pracovat, zařazovaly se do světa dospělých. V tomto období je alespoň zabití dítěte nahrazeno méně drastickou formou, a to odkládáním dětí do klášterů. Pomalý obrat nastává mezi 14. – 17. stoletím, kdy začínají rodiče přistupovat k dětem tzv. ambivalentním přístupem, což znamená, že dítě již není považováno za osobnost komplexně zkaženou, ale je bráno jako osoba se sklony ke špatnostem, které je nutno překonat. Dokonce i náš významný myslitel J. A. Komenský přichází v 17. století s názorem, že děti mají sehrát významnou roli v obnově a nápravě společnosti, a proto je nutné začít s výchovou již od

raného dětství, s přispěním systematicky a všeobecně dostupného vzdělávání. (Lorenzová, 2017)

V 18. století, době osvícenství, se začíná s uplatňováním tzv. vtíravého způsobu výchovy, pro který je typický obraz rodiče, který navzdory své lítosti k dítěti vykonává svou výchovnou, trestající povinnost, kterou se má dítě naučit kázní, civilizovaným způsobům a sebeovládání. S tímto modelem výchovy, se také objevuje fenomén tzv. „trestající lásky“, spočívající v obhajobě fyzických trestů, s odůvodněním, že k nim rodič přistupuje jen pro dobro svého dítěte. (Lorenzová, 2017)

S počátkem 19. století dochází k vývoji směrem k lepšímu, neboť se rodiče přiklání k modelu, který užívá jemnějších psychologických prostředků, s cílem formovat dítě k životu ve společnosti. Na dítě se pohlíží jako na osobu, která má naplnit cíle a představy svých rodičů. Tento styl výchovy, však pro dítě může v častých případech v dětské psychice zanechávat pocity frustrace, související s nepochopením a odmítáním ze strany rodičů, pokud dítě nenaplní jejich ambice. (Lorenzová, 2017)

Od poloviny 20. století se setkáváme s tzv. helping mode, neboli pomáhajícím způsobem výchovy, kdy rodiče přistupují k dítěti empatickým způsobem, a snaží se mu pomáhat v dosahování jeho stanovených cílů. Tímto způsobem výchovy dochází k terapeutizaci výchovného procesu, a začínáme hovořit o zavedení dětských práv. (Lorenzová, 2017)

Těmito uvedenými přístupy jsme v podstatě shrnuli psychogenní fáze podle de Mause, kterými lze vyjádřit míru emocionální blízkosti dětí a jejich rodičů, a zároveň tak pozvolna přejdeme k hlavnímu tématu mé práce, kterým je pěstounská péče.

2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

Dřív, než se však budeme věnovat pěstounské péči, musíme si ještě představit pojem náhradní rodinná péče, který pojímá všechny takové formy, kdy péči o děti vykonává jiná osoba, než je jeho vlastní rodič. Zároveň dále představím vývoj náhradní rodinné péče, protože došlo v historickém vývoji k mnoha změnám, než se tato péče zformulovala do podoby, jakou známe dnes.

Pojem náhradní péče o dítě v sobě nese označení, pro soubor několika samostatných, právních institutů, tvořících dohromady systém sloužící k ochraně ohrožených dětí, které nemohou z nejrůznějších příčin vyrůstat ve své biologické rodině. Zejména se jedná o případy, kdy nejsou rodiče ochotni nebo schopni zajistit dítěti dostatečnou péči, a proto je nutné zajistit těmto dětem péči náhradní, ať už v jejich širší rodině, náhradní rodině nebo v ústavních zařízeních. Důvodů, proč se děti ocitají v náhradní péči, je celá řada. Mezi nejčastější uvedme zanedbávání, týrání nebo zneužívání dítěte, dále pak závislost rodičů na návykových látkách a v neposlední řadě páchaní trestné činnosti. (Trnková, 2018) Účelem náhradní rodinné péče je tedy zajistit pro tyto děti přechodnou či dlouhodobou péči, která umožní dětem vyrůstat v přirozeném rodinném prostředí, a příznivě tak ovlivnit jejich psychický a psychomotorický vývoj. (Horecký a kol., 2018)

2.1.1 Počátky ochrany dětí

Počátky ochrany dětí není možné přesně datovat, neboť naši autoři vychází z odlišných vědeckých pramenů. Dle Matějčka se o počátcích ochrany dětí poprvé zmiňujeme již v západní kultuře, na konci 1. století v Římě a Řecku, kdy za předchůdkyně pěstounské péče považujeme placené kojné, které se shromažďovaly pod sloupem Columma Lactaria, a nabízeli své služby zejména ženám ze zámožných měšťanských rodin, které označujeme také jako rodiny patricijské. Činnost těchto kojných spočívala také v péči o opuštěné a osiřelé děti, a nadále přetrvávala i ve středověku, kdy jejich služeb využívaly zejména rodiny z vyšších společenských vrstev, které posílaly své děti na 2 roky ke kojným na venkov. (Matějček, 1999)

Péče o děti byla v Římě až do konce 1. st. n. l. podobná jako v Řecku. Změna nastala na konci 1. století, kdy péče o děti přechází na stát, a dochází ke vzniku tzv. alimentačních fondů, z nichž se financovala v té době výživa a výchova asi pro 300 dětí, a zároveň

sloužily k poskytování půjček pro podporu drobných rolníků. Z těchto půjček rolníci odváděli úroky, které byly vypláceny dětem chudých rodičů a sirotkům svobodného původu. (Tomeš, 2010)

Jak uvádí Trnková (2018) k vývoji ochrany dětí významně přispěl vliv křesťanství založeného na principech soucitu a solidarity, na jehož základech se postupně začal vyvíjet systém náhradní péče o opuštěné a osiřelé děti (Trnková, 2018). První pokusy o to, najít komplexnější řešení péče o osiřelé a opuštěné děti se objevují již na konci 1. Století v Římě, se vznikem tzv. nalezinců neboli sirotčinců, o jejichž komplexnější rozvoj se poté snažilo právě křesťanství. Jeden z nejvýznamnějších římských nalezinců, založený papežem Inocencem III., byl opatřen tzv. tornem, který můžeme za předchůdce dnešních babyboxů. Do této schránky mohly matky anonymně dítě odložit, a zvonečkem přivolat personál, který dítě převzal. (Bubleová, 2000)

2.1.2 Chudinská péče

Vlivem osvícenství a humanismu, se na našem území začínají v rámci josefinských reforem zakládat nalezince pro děti osiřelé i nemanželské, kde s dětmi mohla pobývat matka či kojná. Josef II. zakládá v roce 1789 pražský nalezinec s porodnicí, jenž navázal na existenci Vlašského špitálu pro sirotky a opuštěné děti, založeného v 16. století. (Trnková, 2018) Do té doby byla významná zejména činnost klášterů, kde byla zřízena torna, kam mohly matky odkládat svoje děti.

V 19. století dochází k postupným změnám v přístupu k péči o opuštěné děti, kdy bylo hlavním cílem odklonit se od výchovy dětí v ústavech, a umístit je v náhradních rodinách, které by umožnily všestranný rozvoj osobnosti dítěte (Matějček, 1999). Děti opuštěné, bez jakéhokoliv příbuzenstva byly umísťovány do útulků, kde se o ně staraly kojné, anebo byly předávány do péče pěstounek. Tyto pěstounky se museli prokázat osvědčením, které mělo prokázat jejich mravní a majetkovou způsobilost k převzetí dítěte do péče. Toto osvědčení jim bylo vydáváno farním či obecním úřadem, a kromě něj musela pěstounka projít zdravotní prohlídkou, která měla potvrdit, že je žena zdravá, a také kojení schopná. Za poskytovanou péči dostávaly pěstounky měsíčně odměnu, ovšem v případě, kdy byla nalezinci předložena místní farou zpráva o tom, že je dítě naživu. V té době to nebyly ojedinělé případy, kdy dítě v jejich péči zemřelo, protože ač zákon stanovoval určitou majetnost pěstounek, zpravidla šlo o chudší ženy, motivované finanční odměnou za

pěstounství, a tato odměna pro ně zajišťovala obživu pro celou jejich rodinu. Děti přebývaly u pěstounek do 6. roku života, a pak byly vráceny zpátky do nalezinců. Pokud se totiž pěstounka rozhodla ponechat si dítě v péči delší čas, musela se o něj již starat na vlastní náklady, bez nároku na příspěvek (Trnková, 2018). Povšimněme si, že již v této době zaznamenáváme to, že ke svěřeni dítěte do péče jiné osoby bylo potřeba splnit určité podmínky, a za tuto péči již pobíraly nějakou finanční odměnu.

Po návratu zpátky do nalezince, se dítě odevzdalo zpátky do péče biologické matky, nebo bylo posláno do domovské obce, která měla povinnost se o něj postarat. Okamžitým řešením také mohlo být umístění dítěte do tzv. Karlínské filiálky, jak se v té době říkalo klášteru šedých sester v Karlíně, jenž představoval pro děti přechodnou třídící stanicí, odkud pak dítě putovalo právě do své domovské obce. Tento postup vycházel ze dvou legislativních předpisů, kterými byl domovský zákon, z roku 1863, a dále zemský chudinský zákon z roku 1868. Velmi pokrokovým zařízením té doby bylo zřízení okresních sirotčinců, které vznikly na základech již zmiňovaného zemského chudinského zákona. (Matějček, 1999)

Jednou z možností péče o opuštěné děti, byla pobyt v rodině, která chtěla do výchovy vložit víc financí, než kolik byl příspěvek poskytovaný obcí. V tomto případě pak dítě mohlo chodit do školy, a vyučit se nějakému řemeslu. Všechny děti však neměly takové štěstí, a pokud se jich neujala žádná majetná rodina, byly veřejně draženy na návsi, a přiděleny tomu, kdo na dítě žádal od obce nejnižší zaopatřovací příspěvek. Pokud se nikdo takový nenašel, dítě pobývalo v týdenním intervalu pokaždé v jiné rodině, která ho využívala jako pracovní sílu. (Trnková, 2018)

2.1.3 Období první Československé republiky

Po roce 1918 mohla Československá republika navazovat na zlepšený stav péče o děti, a díky tomu mohlo v tomto období dojít k dalšímu vývoji pěstounské péče. (Matějček, 1999)

Právní úprava chudinství a domovské příslušnosti, byla vymezena zákonem č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu Československého. Státu se však nedostávalo dostatečné veřejné péče pro chudé, proto přicházely na pomoc soukromé sociální spolky, poskytující pomoc na základě dobročinnosti občanů či církve. Mezi nejvýznamnější organizace starající se o děti a mládež patřily zemské péče o mládež, spolu s jejich složkami, v podobě

okresních péčí o mládež, Masarykovy ligy proti tuberkulóze, Ochrany matek a dětí nebo Československého červeného kříže. (Trnková, 2018)

S nástupem hospodářské krize ve 30. letech 20. století, zejména vlivem nezaměstnanosti, ještě více vzrost počet těch, kteří žili pod hranicí chudoby, a potřebovali pomoc druhých. Tato situace zapříčinila to, že pěstounská péče nabývá na důležitosti před ostatními formami péče o dítě. Zájmem státu, tak byla snaha zabezpečit větší kontrolu osob pěstounů, a také větší kontrolu nad výkonem pěstounské činnosti. Proto byl také přijat zákon č. 256/1921 Sb., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských, který zajišťoval prověřování pěstounů, zaváděl nová systematická opatření k ochraně dětí, a položil tak první základy sociálně – právní ochrany dítěte, jak ji známe dnes. (Matějček, 1999)

V tomto období se setkáváme s rozdělením pěstounské péče do 4 typů. Prvním typem byla tzv. nalezenecká, navazující na pobyt dítěte v nalezinci či v sirotčinci. Do této péče se svěřovaly děti za úplatu na určitou dobu, zpravidla do deseti, později šestnácti let. (Matějček, 1999)

Dalším typem byla pěstounská péče řízená a kontrolovaná spolky Okresní péče o mládež (dále jen OPM). Tyto spolky vznikaly jako dobrovolná občanská sdružení osob, pomáhající opuštěným dětem. Do tohoto typu péče mohlo být dítě přijato pouze s povolením okresního soudu, resp. OPM. Pěstouni potřebovali pro výkon pěstounské péče povolení, které se nazývalo pěstounská knížka, jenž byla zárukou, že pěstoun splňuje zákonem stanovená kritéria, například osobnostní předpoklady, zdravotní stav, dobré majetkové a rodinné poměry. Tento typ pěstounské péče upravoval již výše zmiňovaný zákon č. 256/1921 Sb., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. (Novotná, 2010)

Třetím typem péče byla pěstounská péče v tzv. koloniích, tedy v určité obci či okrese, kdy sociální pracovníci vyhledávali vhodné rodiny, kterým by svěřili děti do pěstounské péče. Výhodou této pěstounské péče byla snadnější kontrolovatelnost rodin, a také včasná pomoc s výchovou dětí v případě potřeby. Dalo by se říci, že se jednalo o předchůdce dnešních SOS vesniček. (Matějček, 1999)

Čtvrtým, a posledním typem byla pěstounská péče vzniklá na základě soukromé dohody mezi pěstouny a rodiči dítěte bez soudního jednání. Jedná se o jediný typ pěstounské péče, který se zachoval až do 70. let. (Matějček, 1999)

2.1.4 Období socialistického státu

Výraznou změnu do institutu pěstounské péče přichází s nástupem komunistického režimu v roce 1948, který přináší reorganizaci systému rodinného práva včetně náhradní rodinné péče. Dochází ke zrušení spolků Okresní péče o mládež a jejich zemským ústředím. Změny zaznamenává i legislativa, zejména v oblasti rodinného práva, vytvořením zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, na něhož následně navázal zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně právní ochraně mládeže (Bubleová, 2000). Důsledkem zřízení těchto zákonů, došlo v roce 1950 ke zrušení pěstounské péče, pouze s výjimkou pěstounské péče příbuzenské, a následně i v roce 1951 ke zrušení ministerstva práce a sociálních věcí, neboť se předpokládalo, že socialistická společnost nebude mít žádné sociální problémy. Ochrana mládeže byla svěřena do péče úřadovněm ochrany mládeže při lidových soudech, jejichž činnost spočívala ve vykonávání hromadného poručení a opatrovnictví, v ochraně dětí nežijících v péči rodičů a poradenské činnosti. (Trnková, 2018)

Děti, které v té době vyrůstaly v pěstounské péči, putovaly do ústavní výchovy, nebo mohly být svými pěstouny osvojeny. Pozitivní krok nastal v systému náhradní rodinné péče až v roce 1973, zavedením zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, kdy došlo k obnovení této formy náhradní výchovy, která již zůstala nedílnou součástí péče o děti. (Trnková, 2018)

Obnovením této formy, získává pěstounská péče nově charakter dlouhodobé náhradní rodinné péče. Významnou funkci v tomto období zastávaly okresní národní výbory, které byly povinny vyhledávat a evidovat žadatele o pěstounskou péči, poskytovat vyjádření k vhodnosti pěstouna, vykonávat dohled a poskytovat pomoc při výkonu pěstounské péče. (Matějček, 1999)

2.1.5 Vývoj po roku 1989

Po roku 1989 došlo k mnoha novelizacím rodinného práva, avšak nejvýznamnější změny přinesl zákon o rodině z roku 1998, poté zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí a na závěr zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, s účinností od 1. 1. 2014 který zcela nahradil zákon o rodině. Z posledních dvou jmenovaných zákonů vycházíme v praxi dodnes. (Trnková, 2018)

2.2 Typy a formy náhradní rodinné péče

Trnková (2018) rozlišuje ve své publikaci dva základní typy náhradní péče, kterými jsou:

- a) Náhradní péče rodinného typu, kam řadíme svěřeni dítěte do péče jiné osoby, pěstounskou péči, pěstounskou péči na přechodnou dobu, osvojení a poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje.
- b) Ústavní výchova, která je zajišťována v různých druzích ústavního zařízení.

2.2.1 Poručenská péče

Poručnictví je určeno dětem, jejichž rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, pozbyli způsobilosti k právním úkonům anebo se jedná o dítě nezletilých rodičů, případně je-li jeden z rodičů nezletilý a druhý rodič není znám či zapsán v rodném listě. Poručník tedy vykonává roli zákonného zástupce dítěte, podobně jako rodič, avšak nemá k dítěti vyživovací povinnost. Na rozdíl od pěstounské péče, žádá poručník o souhlas týkající se důležitých rozhodnutí přímo soud, nikoliv biologické rodiče dítěte. (Gabriel, Novák, 2008)

V případě, kdy poručník o dítě osobně pečuje, náleží mu i dítěti stejné hmotné zabezpečení jako v případě pěstounské péče. Zpravidla ustanovuje soud poručníka na doporučení rodiče, jestliže to není v rozporu se zájmy dítěte, avšak pokud se poručník neujme své funkce či se nenajde žádný jiný vhodný poručník, vykonává poručenství dle § 929, orgán sociálně – právní ochrany dětí, jako veřejný poručník, a to až do doby, kdy soud jmenuje dítěti poručníka nebo dokud se poručník neujme funkce. Poručník také podléhá pravidelnému soudnímu dozoru, kdy alespoň jedenkrát za rok podává zprávu o výchově svého svěřence a správě jeho jmění, pokud není soudem této povinnosti zbaven. (MPSV, ©2020)

2.2.2 Osvojení

Osvojení neboli také adopce, se považuje za nejlepší variantu náhradní rodinné péče. Osvojitelé, kteří se rozhodnou pro přijetí dítěte do své péče, získávají stejná práva a povinnosti jako mají biologičtí rodiče, přičemž biologičtí rodiče dítěte o tyto práva a povinnosti přicházejí. Osvojením získává dítě příjmení svých osvojitelů, a zároveň jsou uvedeni jako zákonní zástupci v jejich rodném listě. Na rozdíl od pěstounské péče, vazby s původní rodinou zanikají, proto je také vyloučeno, aby se osvojitelem staly sourozenci nebo osoby příbuzné v přímé linii. (MPSV, ©2020)

Základní podmínkou pro osvojení je, že je dítě právně volné. To znamená, že se biologičtí rodiče dítěte dobrovolně zřeknou, nebo o něj dlouhodobě neprojevují zájem. Samozřejmě u obou případů platí nějaké lhůty, kdy má biologický rodič čas na rozmyšlení. (Gabriel, Novák, 2008)

Pokud se rozhodnou dítěte dobrovolně zřici, musí udělit písemný souhlas s osvojením, v případě matky je to nejdříve 6 týdnů po narození dítěte. Otec může dát souhlas i dříve, nejdříve však po narození dítěte. Tento souhlas dále schvaluje soud. Před soudem dostávají rodiče možnost vyjádřit souhlas k neurčitým žadatelům, tzn. v tuto dobu ještě nevybraným, či má právo navrhnout konkrétní osobu, vhodnou pro osvojení jejich dítěte. Pokud již osvojované dítě dosáhlo věku 12 let, je nezbytné, aby dalo souhlas se svým osvojením. Nastane-li druhý případ, kdy biologičtí rodiče nejeví o dítě zájem, můžeme rozlišovat nezájem od samotného počátku narození dítěte, nebo přetrvávající nezájem po dobu alespoň 3 měsíce od posledního projeveného zájmu od předání či odebrání dítěte do péče jiné osoby. (Gabriel, Novák, 2008)

2.2.3 Pěstounská péče

Do pěstounské péče se svěřují děti, o které nemůže pečovat žádný z rodičů, ba ani poručník, po nezbytně nutnou dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům osobní péči o děti. Na rozdíl od osvojení se pěstouni nestávají zákonnými zástupci dítěte, ale mimo práva výchovy, mohou dítě zastupovat v běžných každodenních záležitostech, v těchto záležitostech dítě zastupovat a spravovat jeho jmění. Pěstoun má také povinnost informovat rodiče dítěte o jeho podstatných záležitostech. Vyžadují-li to okolnosti, stanoví další povinnosti a práva pěstouna soud. V případě vážných rozhodnutí, jako je souhlas s lékařskými úkony, vydávání cestovních dokladů nebo volba povolání, potřebují pěstouni souhlas od biologického rodiče. Vyživovací povinnost i nadále náleží biologickým rodičům dítěte. „Klasická“ pěstounská péče končí dosažením plnoletosti dítěte. (Gabriel, Novák, 2008)

2.2.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Jedná se o poměrně novou formu náhradní rodinné péče, v praxi využívanou od roku 2013 s novelizací zákona o SPOD, která se volí v případě, kdy rodiče nejsou schopni po určitou dobu o dítě pečovat, a vykonávat tak svoje rodičovské povinnosti. Cílem této péče je především poskytnout okamžitou pomoc ohroženým dětem a urychlit jejich cestu do

náhradní rodiny, nebo zpátky do rodiny biologické. Zároveň také umožňuje rodičům čas na to, aby vyřešili svou dosavadní situaci, a mohli si tak zpátky převzít své dítě. Tato situace, se musí s ohledem na dítě vyřešit během jednoho roku. (Bubleová, 2014)

K využití této péče přistupujeme zpravidla ve třech případech. Prvním z nich je případ, kdy rodiče nejeví o dítě zájem, avšak zatím nedali souhlas k osvojení dítěte, takže ještě dítě nelze považovat za právně volné. Dalším případem může být narozené dítě, o něhož rodiče nemohou pečovat například z důvodů sociálních či zdravotních, kdy se zpravidla jedná o rodiče závislé na návykových látkách, matky samoživitelky, bez odpovídajícího sociálního zázemí apod. Se třetím případem se setkáváme především u dětí starších, o které se také jejich rodiče nemohou z nejrůznějších důvodů starat, avšak jejich situace je pouze přechodná. Můžeme hovořit například o rodičích odpykávající si výkon trestu, nebo rodičích hospitalizovaných v odvykacích zařízeních. (Pazlarová, 2016)

2.2.5 Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby

Pokud nastane situace, kdy o dítě nemůže pečovat žádný z biologických rodičů, dokonce ani poručník, soud může svěřit dítě do péče jiné osoby. Tato forma péče nenahrazuje pěstounskou péči, ale má přednost před péčí v ústavní výchově. Pokud se zaměříme na práva a povinnosti pečující osoby, v mnoha bodech vychází z pěstounské péče, kdy pečující osoba má oprávnění rozhodovat pouze o běžných záležitostech dítěte a spravovat jeho jmění. Zároveň má také povinnost umožňovat a rozvíjet styk dítěte s biologickými rodiči, pokud soud nerozhodl jinak. Vyživovací povinnost nadále zůstává biologickým rodičům. (MPSV, ©2020)

2.3 Legislativa

Za obecně právní předpis, na kterém stojí následující právní úpravy, řešící otázky pěstounské péče je považována Úmluva o právech dítěte. Z tohoto dokumentu je důležité, zmínit právo na zajištění ochrany a pomoci od státu, pokud není dítěti umožněno vyrůstat v jeho přirozeném prostředí, dále je to právo na pravidelný osobní kontakt s rodiči, a v neposlední řadě, právo dítěte být vyslyšeno v záležitostech, které se ho přímo dotýkají.

Stěžejním dokumentem je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, § 47, upravující mimo jiné také pěstounskou péči na přechodnou dobu, proces zprostředkování a další, převážně veřejnoprávní aspekty pěstounské péče, jako jsou dohled nad jejím

fungováním, dohody o jejím výkonu, doprovázení pěstounských rodin nebo dávky pěstounské péče a jejich finanční zajištění.

Dalším důležitým dokumentem je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který obsahuje právní úpravu pěstounství, rámci ustanovení o náhradních formách péče o dítě (§ 958 až § 970) a zároveň upravuje i oblast rodinného práva.

Jako další dokumenty, spolupodílející se na současné podobě pěstounské péče, uvádím vyhlášku o provedení některých ustanovení zákona o sociálně – právní ochraně dětí č. 473/2012 Sb., nebo Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče.

V posledních letech díky změnám v legislativě prošla pěstounská péče v České republice velkým vývojem a významnými změnami. Došlo k navýšení hmotné podpory pěstounské péče, a také k zavedení tzv. doprovázení, jak označujeme souhrn služeb v systému podpory pěstounských rodin. Dalším změnou, kterou naše republika vykročila k profesionalizaci pěstounské péče, bylo posílení postavení pěstounské péče na přechodnou dobu jako krizové formy péče.

Avšak oblast rozvoje pěstounské péče není zdaleka u konce. Vláda od roku 2019 jedná o novelizaci zákona č. 359/1999 Sb., ve kterém chtěla provést určité změny, které by měli posílit postavení pěstounské péče v České republice. Ačkoliv vláda tuto novelu schválila již v červu 2020, stále se čeká na její přijetí poslaneckou sněmovnou. (MPSV, ©2021) Hlavním bodem v novele je posílit podporu zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, ale i v oblasti pěstounské péče, je naplánováno mnoho změn. Jedná se o návrhy, týkající se zvýšení odměn pro dlouhodobé i přechodné pěstouny, zavedení jednorázového příspěvku přechodným pěstounům, nebo zvýšení státního příspěvku na výkon pěstounské péče organizacím a úřadům, které pomáhají pěstounským rodinám. (MPSV, ©2021)

Budou-li tyto změny pro oblast pěstounské péče přínosné, je prozatím sporné, neboť z řad odborníků zaznívaly hlasy, které hovořily o nedostatečné připravenosti této novely, a jejímu opětovnému projednání.

3 PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Nyní se v dalších kapitolách budu již konkrétně věnovat jedné z forem náhradní rodinné péče, a to péči pěstounské. Jak už jsem uvedla výše, do pěstounské péče se svěřují děti, o něž nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník, a to na dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě. V následujících kapitolách se budeme konkrétně věnovat celému procesu zprostředkování pěstounské péče, dávkám pro pěstouny, doprovázení pěstounů, a v poslední řadě procesu vzdělávání pěstounů, který je hlavním tématem mé práce.

3.1 Dělení pěstounské péče

Pěstounskou péči můžeme v současné době rozdělit dle procesu výběru a přípravy pěstounů následovně:

- 1) Profesionální (zprostředkovaná) pěstounská péče, znamená, že mezi žadatelem a dítětem není žádný příbuzenský vztah, a proto musí žadatelé projít procesem posuzování ze strany orgánů sociálně právní ochrany a také odbornou přípravou před přijetím dítěte do péče. (Horecký a kol., 2018)
- 2) Příbuzenská pěstounská péče, kdy je dítě umístěno do péče příbuzné osoby či osoby blízké (prarodiče, teta...). Tento typ péče, v České republice v posledních letech neustále narůstá, neboť se příbuzná péče zdá být nejvhodnější alternativou k umístění dítěte do péče. Mezi hlavní důvody, proč se úřady přiklání k této formě péče je to, že mezi dítětem a pěstounem již existuje určité emociální pouto, dítě zůstává součástí prostředí a rodiny, kde má své kořeny a také zde existuje větší šance na zachování vztahu s biologickým rodičem. Vyšší počet příbuzných pěstounů je dáván do souvislosti s novelou zákona o sociálně – právní ochraně dětí, který vyšel v platnost 1. 1. 2013. Novela posiluje pozici příbuzných pěstounů, a navíc jim umožňuje spoustu výhod. Příbuzní pěstouni nemusí procházet standartním procesem zprostředkování jako nepřibuzní pěstouni. Dále se nemusí účastnit příprav před přijetím dítěte, takže do jisté míry se jich netýká ani proces, kdy dochází k posuzování kompetencí nezbytných pro roli pěstounů.

Jedna z dalších odlišností u příbuzných pěstounů je v přiznávání odměny pěstounů, kdy oproti nepřibuzným pěstounům, kteří dostávají odměnu automaticky, se v této formě péče odměna podmiňuje individuálním posouzením. (Pazlarová, 2016)

3.2 Proces zprostředkování, prověřování a příprava zájemců o pěstounskou péči

Pokud se rozhodnou zájemci pro pěstounskou péči či pěstounskou péči na přechodnou dobu, musí projít důležitým procesem prověřování a přípravy, než jim bude moci být svěřeno dítě do péče. V této fázi sociální pracovník výrazně zasahuje do soukromí rodiny, avšak je nutné zjistit o zájemcích co nejvíce informací, aby se ověřilo, jsou-li vhodnými kandidáty pro tuto péči. Před zahájením těchto procesů však musí být zájemci dostatečně obeznámeni s tím, co je v dalších měsících čeká, aby si mohli udělat představu o celé situaci, a zvážit jestli chtějí tyto procesy absolvovat. (Pazlarová, 2016)

Prvním krokem v procesu zprostředkování je vyhledávání dětí vhodných pro náhradní rodinnou péči, na něhož navazuje vyhledávání fyzických osob, vhodných stát se pěstouny nebo osvojiteli. Náhradní rodinnou péči mohou zprostředkovávat pouze zákonem definované orgány a instituce, kam např. patří obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady, Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí, MPSV a další. Proces zprostředkování může započat pouze na základě žádosti fyzické osoby, která chce do péče přijat cizí dítě, je občanem České republiky a má na území trvalý pobyt. Žádost je nutné podat na obecním úřadu obce s rozšířenou působností dle místa trvalého bydliště žadatele. Tento dokument obsahuje osobní údaje žadatele, jako jméno, příjmení, rok narození, místo bydliště, doklad o státním občanství, opis z Rejstříku trestů, zprávu o zdravotním stavu a údaje o sociálně ekonomických poměrech. Žadatel dále písemně potvrzuje souhlas s účastí na přípravě pěstounů, a oprávnění zjišťovat orgánem sociálně právní ochrany změny ve spisové dokumentaci. Na základě zjištěných informací vyplívajících ze sociálního šetření, vypracuje obec s rozšířenou působností souhrnnou zprávu pro účely odborného posouzení, kterou zasílá na krajský úřad, který dále pokračuje ve správním řízení. (Pazlarová, 2016)

Krajský úřad následně posuzuje všechny žadatele dle jejich bezúhonnosti, zdravotního a psychického stavu. Posuzováním zdravotního stavu se zabývá posudkový lékař krajského úřadu, který přihlíží k dokumentaci praktického či odborného lékaře a zároveň i k výsledkům sociálního a psychologického šetření, pokud jsou relevantní pro posouzení zdravotního stavu. Psychologické posouzení žadatelů slouží zejména k tomu, aby se zjistila motivace žadatelů k přijetí dítěte, jejich představy o dítěti nebo akceptace vůči případným

odlišnostem a speciálními potřebami dítěte. Pokud žadatel vyhověl všem kritériím a požadavkům odborného posouzení, je krajským úřadem zařazen do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči. Další důležitou fází je poté odborná příprava zájemců o přijetí dítěte do pěstounské péče, které se budeme podrobně věnovat v následující podkapitole. (Pazlarová, 2016)

Poslední fáze nazývaná také jako proces párování, spadající do zprostředkování, spočívá ve výběru vhodné fyzické osoby, která by byla vhodným pěstounem pro určité dítě, a v poskytnutí osobního seznámení s touto osobou. V této fázi krajský úřad zejména přihlíží k dokumentaci dítěte, jeho specifickým potřebám, požadavkům žadatelů a v neposlední řadě také zprávám z doprovodné organizace, se kterou mají pěstouni uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče. Pokud krajský úřad najde vhodnou osobu, písemně jí sdělí, že pro něj vytipoval konkrétní dítě, a poté už záleží na žadateli, zdali se rozhodne s dítětem seznámit. (Horecký a kol., 2018)

V procesu náhradní rodinné péče však existují výjimky, kdy se zprostředkování neprovádí. V tomto případě se jedná o svěřeni dítěte do péče příbuzné osoby nebo osoby blízké, kdy podává zájemce o pěstounskou péči žádost přímo soudu. (Pazlarová, 2016)

3.2.1 Příprava zájemců o přijetí dítěte do pěstounské péče

Příprava zájemců je jednou z důležitých podmínek zprostředkování, kterou zajišťuje krajský úřad. Zájemci o pěstounskou péči musí absolvovat odbornou přípravu v rozsahu nejméně 48 hodin, a u pěstounů na přechodnou dobu je tento rozsah dokonce stanoven na 72 hodin. V rámci přípravy se žadatelům poskytuje řada důležitých informací, které souvisí s výkonem pěstounské péče, jejímž přínosem je také možnost ujasnit si představy žadatelů o dítěti, nebo doplnění obrazu o celkové připravenosti pěstounů. Z náplně tematických okruhů můžeme například uvést: poznávání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči, komunikace s dítětem a přístup k dítěti, uspokojování citových, vývojových a vzdělávacích potřeb dítěte, práva a povinnosti pěstounů, styk dítěte s biologickými rodiči a dalšími osobami blízkými atd. Tato příprava většinou probíhá za asistence sociálního pracovníka či psychologa, kteří se specializují na náhradní rodinnou péči, a není od věci zapojit do přípravy i zkušené pěstouny, kteří mohou žadatelům předat svoje osobní zkušenosti. (Pazlarová, 2016)

3.3 Práva a povinnosti pěstounů

Pěstouni při výkonu péče mají určitá práva, ale také povinnosti. Práva a povinnosti pěstounů upravují především dva zákony, a to zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, a v neposlední řadě tyto práva a povinnosti najdeme v dohodě o výkonu Pěstounské péče.

- Pěstoun má právo bezplatně se vzdělávat, zvyšovat si své odborné znalosti a dovednosti, a to v rozsahu 24 hodin za 12 kalendářních měsíců.
- Pěstoun má právo na terapeutickou, psychologickou či jinou odbornou pomoc, minimálně jedenkrát za 6 měsíců.
- Právo na pomoc a zajištění kontaktu s biologickou rodinou dítěte.
- Právo na poskytnutí pomoci při osobní péči o svěřené dítě, při vyřizování nezbytných záležitostí (pohřeb, lékař) či krátkodobé nemoci.
- Právo na poskytnutí celodenní péče o svěřené dítě, tzv. respitu, po dobu 14 dnů v kalendářním roce, pokud již dítě dosáhlo věku dvou let. (Pazlarová, 2016)

3.4 Povinnosti pěstounů

Kromě práv, na která mají pěstouni nárok, musí dodržovat i určité povinnosti, které jim stanovuje zákon. Kontrolním orgánem dohlížejícím na plnění povinností pěstounů je orgán sociálně – právní ochrany, který je povinen minimálně jednou za 6 měsíců navštěvovat rodinu, kde dítě žije a sledovat jeho vývoj. (Horecký a kol., 2018)

- Pěstoun má povinnost vzdělávat se, tedy zvyšovat si své odborné schopnosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě, v rozsahu 24 hodin v průběhu jednoho roku.
- Pěstoun má povinnost spolupracovat s klíčovým pracovníkem organizace, s nímž uzavřel Dohodu o výkonu pěstounské péče.
- Podporovat kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou a dalšími příbuznými, pokud soud nestanoví jinak. (Pazlarová, 2016)

3.5 Dávky pěstounské péče

Nárok na dávky pěstounské péče se řídí zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, a je podmíněn svěřením dítěte do péče osoby pečující nebo osoby v evidenci,

a to na základě rozhodnutí soudu, a splnění podmínek upravených tímto zákonem. Dávky jsou vypláceny na Úřadu práce, který je povinen si nejprve vyžádat vyjádření příslušného obecního úřadu s rozšířenou působností. (Gabriel, Novák, 2008)

3.5.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Na tento příspěvek má nárok každé nezletilé nezaopatřené dítě, svěřené do péče osoby pečující nebo osoby v evidenci. V případě nezletilosti dítěte si o tento příspěvek žádá osoba pečující či osoba v evidenci. Příspěvek je možné vyplácet i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle však do jeho 26. roku, pokud je nezaopatřeno, tzn., že se soustavně připravuje na budoucí povolání a žije ve společné domácnosti s osobou, která byla do jeho zletilosti pečující osobou. V tomto případě již může být příspěvek vyplacen zletilému dítěti, pokud si o něj samo požádá. Výše příspěvku se stanovuje dle věku nebo stupně závislosti dítěte. (Pazlarová, 2016)

3.5.2 Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Příspěvek se vyplácí jednorázově, a to fyzické osobě, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči, buď u osob pečujících, nebo osob v evidenci, kterým končí dosažením zletilosti dítěte nárok na pobírání příspěvku na úhradu potřeb dítěte. Výše příspěvku činí 25 000 Kč, a je pro všechny osoby jednotná. (Pazlarová, 2016)

3.5.3 Odměna pěstouna

Nárok na příspěvek má osoba pečující, osoba v evidenci, a také osoba pečující, která pečuje o nezaopatřené dítě, jež nemá po dosažení zletilosti nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, z důvodu pobírání sirotčího nebo invalidního důchodu. (Pazlarová, 2016)

Výše příspěvku se odvíjí od počtu dětí, o které rodina současně pečuje, a případného stupně závislosti. Největší výše příspěvku činí 30 000 Kč, pokud pěstoun pečuje alespoň o 3 děti, nebo pečuje-li alespoň o 1 dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost), ve stupni III (těžké závislost), nebo ve stupni IV (úplná závislost). (MPSV, ©2021)

V případě, že jsou pěstouny oba manželé, pobírá příspěvek pouze jeden z nich. Pokud o dítě pečují prarodiče nebo jiná osoba blízká, mají nárok na příspěvek pouze v případě, že pečují alespoň o tři děti, nebo je dítě závislé na péči jiné osoby ve II., III. a IV. stupni

závislosti. V ostatních případech mu náleží odměna pouze ve výjimečných případech, kdy se zpravidla přihlíží k sociálním a majetkovým poměrům pěst, s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu dítěte. (Pazlarová, 2016)

3.5.4 Příspěvek při převzetí dítěte

Příspěvek se vyplácí pouze jednorázově osobě pečující, která převzala dítě do pěstounské péče, avšak nenáleží pěstounům na přechodnou dobu. Slouží k pokrytí nákladů při příchodu dítěte do náhradní rodiny, jako jsou např. pomůcky do školy, oblečení atd. Jeho výše se odvíjí od věku dítěte, čím starší dítě, tím je vyšší i výše příspěvku. (Pazlarová, 2016)

3.5.5 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

O jednorázový příspěvek může žádat rodina, která má v pěstounské péči nejméně tři děti, a zakoupila motorové vozidlo nebo zajistila jeho nutnou opravu. Podmínkou přiznání je, že rodina vozidlo nevyužívá pro výdělečnou činnost. Příspěvek se poskytuje do 70 % pořizovací ceny vozidla, nebo prokázaných výdajů vložených do opravy vozidla, maximálně však do výše 100 000 Kč. (Pazlarová, 2016)

3.6 Doprovázení pěstounských rodin

V lednu 2013 došlo k zavedení novely zákona o sociálně – právní ochraně dětí, díky níž se ukovaly práva a povinnosti pěstounů, ale zejména došlo k vytvoření konceptu podpory pro pěstounské rodiny, v němž zejména vyniká vytvoření tzv. doprovázení rodiny. (Horecký a kol., 2018)

Doprovázení je služba určená pěstounským rodinám, která slouží zejména k podpoře náhradní rodiny, a to nabídkou služeb, které jí pomáhají ulehčit péči o svěřené dítě. Mezi základní nabídku těchto služeb patří:

- Pomoc při zajištění krátkodobé pomoci při péči o svěřené dítě.
- Pomoc se zajištěním celodenní péče o dítě starší než dva roky, alespoň v rozsahu 14 dnů v kalendářním roce.
- Zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci, alespoň jednou za 6 měsíců za kalendářní rok.

- Pomoc při povinnosti pěstounů udržovat a prohlubovat kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou.
- Pomoc při povinnosti prohlubovat si odborné vzdělávání v oblasti výchovy a péče o dítě, a zároveň bezplatné zprostředkování takového vzdělávání.
- Sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče. (Pazlarová, 2016)

Doprovázení rodiny zajišťují zpravidla nestátní neziskové organizace, s nimiž rodina uzavírá dohodu o výkonu pěstounské péče. Organizace rodině poskytují sociálního pracovníka, který navštěvuje rodinu minimálně jednou za 2 měsíce, a jehož úkolem je nabídnout rodině pomoc se všemi výše zmíněnými úkony. Pokud rodina uzavírá dohodu o výkonu pěstounské péče s obecním úřadem obce s rozšířenou působností, konkrétně oddělením sociální ochrany dětí, stává se pracovnice OSPOD současně jejich doprovázejícím pracovníkem. (Horecký a kol., 2018)

Při první návštěvě se sociální pracovník seznamuje s celou rodinou a její aktuální situací. Jeho úkolem je seznámit rodinu s jeho posláním, projednat IPOD a všechny důležité body dohody, a také zjistit případné problémy v rodině a nabídnout možnosti jejich řešení. Hlavní činností doprovázejícího pracovníka je hlavně podpora náhradní rodiny, se kterou se pojí další činnost, a to její kontrola. Pracovník kontroluje, zda jsou v pěstounské rodině naplňovány potřeby dítěte, zda rodina postupuje při výkonu náhradní péče v souladu s IPOD či plní všechny domluvené cíle spolupráce, nebo stanovený vzdělávací plán. (Horecký a kol., 2018)

3.6.1 Dohoda o výkonu pěstounské péče

Dohoda o výkonu pěstounské péče je smluvním dokumentem, který upravuje spolupráci mezi pěstounskou rodinou a její doprovázející organizací, za účelem zajišťování podpory a poskytování služeb. Její celé znění můžeme najít v zákoně č. 359/1999. Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (§ 47). Dohoda se povinně uzavírá dle (§ 47b, odst. 5) ještě před přijetím dítěte do rodiny, mezi obecním úřadem obce s rozšířenou působností, obecním a krajským úřadem nebo pověřenou osobou, kterou zpravidla tvoří nezisková organizace, nebo fyzická či právnická osoba pověřena k výkonu sociálně právní ochrany. Ještě předtím, než dojde o zaslání dohody obecnímu úřadu s rozšířenou působností, a jejímu následnému schválení, měla by mezi doprovodnou organizací a pěstouny proběhnout osobní schůzka, kde by měl doprovázející pracovník představit náplň své práce

a nabídku služeb doprovázející organizace. V rámci naplňování této dohody je klíčový pracovník s pěstounskou rodinou v osobním kontaktu minimálně jednou za 2 měsíce. Mezi další dokumenty, navazující na dohodu o výkonu pěstounské péče řadíme např. individuální plán ochrany dítěte, vzdělávací plán pro pěstouny nebo plán průběhu výkonu pěstounské péče, které rozšiřují nabídku služeb doprovázejících organizací. (Pazlarová, 2016)

3.6.2 Individuální plán ochrany dítěte

Individuální plán ochrany dítěte je dokumentem, za něhož zodpovídá odbor sociálně-právní ochrany dítěte, konkrétně sociální pracovník OSPOD, který má na starosti daný případ. Tímto dokumentem se nastavuje týmová spolupráce mezi pěstounskou rodinou, OSPOD a doprovázející organizací, na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, s cílem zajistit dostatečnou péči o svěřené dítě. K tvorbě tohoto plánu mohou být přizváni také další odborníci či strany, jako například lékaři nebo škola, avšak vše závisí na aktuální situaci a potřebách dítěte. Zákon ukládá povinnost vytvořit jej do 30 dnů od zařazení dítěte do evidence, a pravidelně jej aktualizovat. Plán obsahuje několik základních bodů, kam patří: popis konkrétních osob zodpovědných za plnění jednotlivých opatření, popis konkrétních opatření potřebných pro dítě, termíny plnění těchto opatření, kritéria ověření účinnosti opatření a datum kontroly plnění celého plánu s vytvořením plánu nového. Výhodou je, že se jeví jako efektivní nástroj k nastartování motivačního procesu u klienta. (Pazlarová, 2016)

3.6.3 Plán průběhu výkonu pěstounské péče

Plán průběhu výkonu pěstounské péče je dokument, který sestavuje pracovník doprovodné organizace, na začátku spolupráce mezi ním a pěstouny. Vychází s individuálního plánu ochrany dítěte, a pokrývá všechny body, důležité pro výkon pěstounské péče, zejména pak pro službu doprovázení pěstounské rodiny. (Pazlarová, 2016)

3.7 Vzdělávání pěstounů

Jednou z důležitých povinností pěstounů, kterou stanovuje zákon o sociálně právní ochraně, je zvyšování si odborného vzdělání z oblasti péče o dítě, kterou jim má bezplatně zajistit doprovázející organizace v rozsahu 24 hodin ročně. Obsah, zaměření a způsob zajištění zvyšování si znalostí a dovedností, v oblasti výchovy a péče o dítě, pro osoby

pečující a osoby v evidenci upravuje § 5, vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně – právní ochraně dětí. (Horecký a kol., 2018)

Vzdělávání slouží zejména k posílení a zvyšování si kompetencí každého pěstouna. Úkolem sociálního pracovníka doprovázející organizace, je představit pěstounům při podpisu dohody o výkonu pěstounské péče tzv. vzdělávací plán, kdy s rodinou vybírají vhodné okruhy, jevící se jako přínosné pro rozvoj profesionálních kompetencí pěstouna. Plán je sestavován zpravidla na rok, po který je uložena pěstounům povinnost prohlubovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě, v časovém rozsahu 24 hodin. Tento vzdělávací plán by měl vycházet z předchozích zkušeností pěstounů, a hlavně zohledňovat specifické znaky jednotlivých dětí, s cílem dostatečné pomoci v péči o dítě. (Pazlarová, 2016)

Existuje několik forem vzdělávání, ze kterých si mohou pěstouni vybrat, pro ně tu nejvhodnější. Jednou z forem jsou např. dopolední setkávání, která jsou spíš vhodná pro pěstouny prarodiče, nebo pěstouny dětí školou povinných. Někomu zase mohou vyhovovat víkendové vzdělávací pobyty, kde je možnost splnit si více hodin najednou a navíc je zajištěn doprovodný program pro děti. Další formou, avšak méně využívanou může být samostudium, kde se klade důraz zejména na výběr kvalitní literatury, ze které si pak klíčový pracovník ve vzájemné diskuzi pěstouny přezkouší. (Pazlarová, 2016)

3.7.1 Vzdělávací plán

Vzdělávací plán sestavuje s rodinou klíčový pracovník doprovodné organizace, kdy s rodinou vybírají vhodné okruhy, jevící se jako přínosné pro rozvoj profesionálních kompetencí pěstouna. Sestavován je zpravidla na rok, po který je uložena pěstounům povinnost prohlubovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě, v časovém rozsahu 24 hodin. Tento vzdělávací plán by měl vycházet z předchozích zkušeností pěstounů, a hlavně zohledňovat specifické znaky jednotlivých dětí, s cílem dostatečné pomoci v péči o dítě. (Pazlarová, 2016)

3.8 Kontakt dítěte s biologickou rodinou

Právo na styk biologických rodičů s dětmi upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který rodičům přiznává právo, osobně a pravidelně stýkat se dětmi umístěnými do pěstounské péče (§ 960, odst. 2). Z tohoto ustanovení vyplývá povinnost pěstounů nejen

umožnit dítěti styk s rodičem a osobami blízkými, ale zároveň tyto vztahy i rozvíjet a prohlubovat. Plnění této povinnosti ukládá zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, který pěstounům ukládá povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami blízkými, zejména s rodiči, a to v souladu s naplňováním individuálního plánu ochrany dítěte (§ 47, odst. 2 písm. h). Dále zákon umožňuje pěstounům, při plnění těchto povinností využít právo pomoci, a to zajištěním místa a asistence při tomto styku (§ 47, odst. 2 písm. e). (Horecký a kol., 2018)

Ačkoliv v minulosti byl vnímán kontakt dítěte s původní rodinou jako rušivý element, nyní se pomalu pohled na toto téma mění. Mnoho odborníků uvádí, že je dobré, aby tyto děti věděly, odkud pochází, a kde jsou jejich kořeny. Jedině takovým způsobem, si totiž mohou udělat jasnější představu o své původní rodině. Pokud dítě nepozná poměry ve své biologické rodině, může si ji až příliš idealizovat, a tím také může dojít k narušení vztahu mezi dítětem a pěstounem. (Pazlarová, 2016). Musíme uvést, jaký vnitřní boj se odehrává i v samotných pěstounech. Ti se touží stát v mnoha případech pro dítě jedinými plnohodnotnými rodiči, a zapudit tak u něj veškeré myšlenky na své biologické rodiče. S tímto problémem mohou velmi dobře pěstounům pomoci pracovníci NRP či OSPODu, způsobem pozvolného přijetí faktu, že vlastní rodič je součástí přijatého dítěte. (Uhlířová, 2014)

Pokud se na situaci podíváme ze strany biologických rodičů dítěte, ani pro ně není daná situace snadná. Většina rodičů vnímá odebrání dítěte z péče jako velké selhání svých rodičovských povinností, což je dovádí často až k úzkostným stavům chování, nebo dokonce až k užívání návykových látek či prohlubování závislosti na těchto látkách. Ze zkušeností pracovníků vyplývá, že pokud se podaří zachovat kontakt rodičů s dítětem, kdy rodič ví, jak se dítěti žije, nebo je mu umožněno se s dítětem vidat, dochází ke snížení jejich stresu z nové situace, a ke zlepšení vzájemné spolupráce. Kontakt s dítětem také může motivovat rodiče k co nejkratší úpravě jejich životních poměrů, čímž se zvyšuje možnost navrátit dítě do původní rodiny. Kontakt rodiče s dítětem může být výhodou i pro samotného pěstouna, neboť mu může umožnit navázat lepší vztah s přijatým dítětem, které pak více oceňuje péči pěstouna, a také, že mu v kontaktu s biologickými rodiči nijak nebrání. (Pazlarová, 2016)

Ne vždy, je však kontakt s biologickým rodičem pro dítě vhodný. Sociální pracovníci se často setkávají s případy nepřipravených rodičů, kteří proces oddělení od dítěte ještě zcela

nezpracovali, nesou si v sobě pocit křivdy, což často negativně ovlivňuje samotný kontakt. (Uhlířová, 2014). V takových situacích je nezbytné, aby sociální pracovníci pracovali s každým dítětem individuálně, zodpovědně posoudili jeho situaci, a na základě zjištění navrhli taková řešení, která budou v nejlepším zájmu dítěte. (Pazlarová, 2016)

Zezulová (2012) říká, že pokud mají pěstouni strach ze setkání s biologickým rodičem přijatého dítěte, je dobré zvážit, zda k tomuto setkání nepřizvat tzv. prostředníka (mediátora), kterého pro pěstouny nabízejí doprovodné organizace. Takový prostředník poskytne všem stranám setkání záruku bezpečného prostředí, a zároveň je také schopen takové setkání korigovat, pokud to daná situace vyžaduje. Hlavním zájmem takového setkání, je však na prvním místě myslet na prospěch dítěte, a zajistit mu pocit bezpečí a jistoty (Zezulová, 2012). Role sociálního pracovníka je důležitá i v případě, má-li dojít ke kontaktu bez asistence, kdy by každý zodpovědný pracovník měl poskytnout rodině podporu a podílet se na hladkém průběhu zprostředkování takového kontaktu. (Pazlarová, 2016)

Zprostředkování kontaktu s biologickým rodičem však nemusí probíhat pouze osobní formou, existují i další varianty, jako je například přímý písemný kontakt, který se využívá tehdy, není-li možno kontaktu osobního, a to zejména v případech, kdy se rodiče nachází ve vězení, v léčebnách nebo pobývají v zahraničí. Další formou pak může být elektronický kontakt, pomocí mobilního telefonu nebo e-mailové korespondence, kde je však obtížnější monitorovat jejich průběh, a také vliv těchto kontaktů na dítě. Pro všechny zúčastněné strany, se tedy doporučuje, vytvořit se sociálním pracovníkem dohodu o kontaktech, která by jasně definovala podmínky, za kterých se kontakt uskuteční. (Pazlarová, 2016)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 DESING VÝZKUMU

Hlavním tématem praktické části mojí bakalářské práce je vzdělávání pěstounů. Pro výběr tohoto tématu mě inspiroval článek na webu irozhlas.cz, ve kterém odborníci zabývající se vzděláváním pěstounů konstatují, že kvalita mnohých vzdělávacích kurzů není dostatečně odborně zajištěna, a navíc se jedná o poměrně finančně nákladný proces. V rámci odborné přípravy rodičů na roli pěstouna, musí zájemci ze zákona v případě dlouhodobé péče absolvovat 48 hodinovou přípravu, u přechodné péče na omezenou dobu se pak školí 72 hodin. Podle odborníků a některých nevládních organizací jde však spíše o rychlokurz, který ne vždy má dostatečnou kvalitu. To dokládá i výpověď paní Marie Vodičkové, bývalé předsedkyně Fondu ohrožených dětí, která uvádí: *„Po rozhovoru s jednou pěstounskou jsem se dozvěděla, že nyní u nich vznikla organizace, která má školit pěstouny, a přitom se jedná o organizaci, která se, nevím, asi 15 let, věnovala drogově závislým. Ted' najednou přesešli na pěstounskou péči.“* Z této výpovědi je tedy patrné, že i některé dlouhodobě působící doprovodné organizace mají pochybnosti o tom, jestli pěstouny školí opravdu kompetentní a odborně kvalifikované osoby, které mají s touto problematikou již nějaké zkušenosti, a nejedná se pouze o lidi, kteří mají sice nějaké teoretické základy o této problematice, avšak jejich zkušenosti z praxe jsou minimální.

Dalším důvodem, proč jsem se rozhodla psát práci na toto téma, je můj osobní názor, že o vzdělávání pěstounů nemáme stále tolik informací, abychom si o něm udělali jasnou představu. Všude se dočítáme, že se jedná o povinnost ze zákona, kterou musí pěstouni absolvovat v rámci 24 hodin ročně, ale v odborných člancích nebo knihách mi chybí nějaké poznatky z praxe, které by nám toto téma více přiblížily.

Vzdělávání pěstounů je jedním ze základních principů služby doprovázení. V případě vzdělávání pěstounů jde o tzv. vzdělávání dospělých, kdy výuka neprobíhá ve formě formální, kdy je výsledkem nějaký stupeň vzdělání, nýbrž probíhá ve formě neformální, kdy si účastníci vzdělávání prohlubují. Průcha (2000) definuje vzdělávání dospělých takto: *„Vzdělávání dospělých je proces, v kterém se dospělý člověk aktivně, systematicky a kontinuálně učí za účelem změny znalostí, názorů, hodnot, schopností a dovedností.“*

Vzdělávání je pro pěstouny nedílnou součástí jejich přípravy na to, stát se dobrým rodičem. Tato povinnost pro ně vyplývá z novely zákona o sociálně právní ochraně dětí,

§ 47 kdy mají pěstouni povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době jednoho roku.

Cílem takového vzdělávání je zvyšování si kompetencí pěstouna v péči o dítě, jak v obecné rovině, tak i individuálně, podle potřeb dítěte nebo samotného pěstouna. Na počátku je tedy důležité stanovit, v jakých oblastech si pěstoun potřebuje zvýšit své znalosti a dovednosti, aby přinesly pozitivní přínos pro péči a výchovu dítěte. Z tohoto důvodu, by dle mého názoru měly organizace zajišťující vzdělávání, přizpůsobit okruhy vzdělávacích kurzů právě těmto potřebám klientů, a ne se dokola věnovat stále se opakujícím tématům, které nemají pro pěstouny žádný význam.

5 POJETÍ VÝZKUMU

Vzhledem k tomu, že má bakalářská práce se zabývá tím, s jakými možnými přínosy a úskalími se můžeme setkat při vzdělávání pěstounů, rozhodla jsem zvolit techniku kvalitativního výzkumu, protože chci ve výzkumu zhodnotit, jaká témata by byla přínosná pro pěstouny v procesu vzdělávání, dále pak pochopit, v čem spočívá klíčová role pracovníka zprostředkovávajícího vzdělávání pěstounů, posoudit zda je při vzdělávání obtížnější práce s příbuzným či profesionálním pěstounem, a nakonec zjistit, jaké legislativní změny, by mohly příznivě ovlivnit budoucí vývoj vzdělávání pěstounů. Tyto stanovené cíle bych ráda podpořila konkrétními zkušenostmi pracovníků, specializujících se na vzdělávání pěstounských rodin či jednotlivých pěstounů. Důvodem výběru této techniky, je tedy možnost, od pracovníků zprostředkovávající vzdělávání, získat detailní a hlouběji zaměřené informace z jejich pracovních zkušeností, týkajících se sledované problematiky.

5.1 Cíle výzkumu

Hlavním výzkumný cíl: Zjistit, jaká jsou možná úskalí a přínosy v oblasti vzdělávání pěstounů, a také v jejich přístupu ke vzdělávání.

Dílčí výzkumné cíle:

- Pochopit, v čem spočívá klíčová role sociálního pracovníka při vzdělávání pěstounů.
- Posoudit, zda jsou dostatečně odborně zajištěny povinné vzdělávací kurzy, které musí pěstouni absolvovat v rámci vzdělávání.
- Zhodnotit, zda jsou témata probíraná v rámci vzdělávacích kurzů pro pěstouny přínosná.
- Posoudit, v čem může být obtížnější práce s příbuzným nebo profesionálním pěstounem v rámci vzdělávání a vzájemné spolupráce.
- Zjistit, jaké změny či úpravy v legislativě, by mohly příznivě ovlivnit budoucí vývoj vzdělávání pěstounů a současné postavení pěstounské péče.

5.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka: Jaké přínosy a úskalí uvádí sociální pracovníci v oblasti vzdělávání pěstounů, a v jejich přístupu k povinnému vzdělávání?

Díličí výzkumné otázky:

- Jak sociální pracovníci vnímají svoji roli v procesu vzdělávání pěstounů?
- Je dostatečně zajištěna odbornost vzdělávacích kurzů, které musí ze zákona pěstouni povinně absolvovat?
- V čem mohou být pro pěstouny v praxi přínosná témata vzdělávání, kterým se věnují v rámci příprav a vzdělávacích seminářů?
- V jakých situacích, je obtížnější spolupráce s příbuzným pěstounem, než s profesionálním? Je obtížnější vzdělávání příbuzných nebo profesionálních pěstounů?
- Jaké změny či úpravy v legislativě, by mohly příznivě v budoucnosti ovlivnit vzdělávání pěstounů a postavení pěstounské péče?

5.3 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří pracovníci zabývající se vzděláváním pěstounů, což jsou sociální pracovníci doprovázejících organizací specializující se na náhradní rodinnou péči a úředníci z krajského úřadu, které spolupracují s pěstounskými rodinami, a jejichž služby zahrnují vzdělávací kurzy určené pěstounům, ke zvyšování si jejich odborných znalostí a dovedností.

Pro svůj výzkum jsem si zvolila záměrný výběr, kdy museli jednotliví pracovníci splnit následující kritéria:

- Pracovníci mají dosaženo minimálně vyšší odborné vzdělání v sociální oblasti
- Dotazovaní pracovníci mají alespoň minimálně 3 roky praxe v oboru náhradní rodinné péče.

Tato kritéria jsou pro můj výzkum nezbytná, protože potřebuji získat informace od lidí, kteří mají odpovídající, sociálně zaměřené vzdělání pro práci s lidmi, a za svou dosavadní praxi mají bohaté zkušenosti s oblastí náhradní rodinné péče, a následně s navazujícím vzděláváním pěstounů.

Výzkumný soubor jsem realizovala metodou sněhové koule, kdy jsem nejprve prostřednictvím mailové korespondence oslovila vedení jednotlivých organizací, které mi následně poskytlo kontakty na své pracovníky, kteří souhlasili se spoluprací na mém výzkumu, a mají určité zkušenosti se vzděláváním pěstounských rodin.

Tab. 1. Výzkumný soubor

Výzkumný soubor			
Komunikační partner	Vzdělání	Praxe	Zařazení
Paní A	VŠ	7 let	Pracovnice OSPOD
Paní B	VŠ	5 let	Pracovnice OSPOD
Paní C	VŠ	6 let	Klíčový pracovník DO
Paní D	VŠ	9 let	Klíčový pracovník DO
Paní E	VŠ	7 let	Pracovnice OSPOD

5.4 Metoda výzkumu

Pro výzkum jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru, protože hodlám získat osobní názory na vzdělávání pěstounů, od konkrétních pracovníků, kteří se specializují na oblast náhradní rodinné péče. Polostrukturovaný rozhovor jsem si zvolila především proto, abych mohla předem připravené otázky v průběhu rozhovoru nějakým způsobem modifikovat, v tom případě, kdybych měla pocit, že sociální pracovníci mi neposkytují dostačující informace k tématu mé práce, nebo nerozumí otázkám, které jim pokládám. Výhodu této metody vidím také v tom, že mi umožňuje během rozhovoru doplňovat otázky, dle jeho aktuálního vývoje, a zároveň tak mohu k tématu získat více informací.

Podobné tvrzení ve své knize zmiňují i Švaříček a Šed'ová (2007), kteří uvádí, že tato metoda dává tazateli možnost se během rozhovoru odklonit od připravených okruhů a v reakci na odpověď zpovídaného se zabývat tím, co v dané chvíli považuje za důležité. Naopak Jeřábek (1993) vidí výhodu metody v tom, že tazatel, může během rozhovoru jít značně do hloubky tématu, a zároveň může své zjištěné poznatky aplikovat na širší část populace, než je tomu například u rozhovoru nestrukturovaného.

V rozhovoru s konkrétními pracovníky budu zjišťovat, s jakými možnými přínosy, ale úskalími se můžeme setkávat v rámci vzdělávání pěstounů, k čemuž mi mají pomoci mnou stanovené výzkumné otázky. V mém výzkumu bych chtěla najít odpověď na otázku „Jak

sociální pracovníci vnímají svoji roli v procesu vzdělávání pěstounů“, formou otázek na jejich náplň práce a jejich pohled na přínos soc. pracovníků v procesu pěstounské péče, protože dle mého názoru, jsou tito pracovníci velmi důležitými osobami v procesu náhradní rodinné péče, kteří nabízejí pěstounům potřebnou podporu a pomoc. Volba metody rozhovoru je ideální také pro to, abych od jednotlivých pracovníků, získala osobní zkušenosti se spoluprací a vzděláváním jak příbuzných, tak i profesionálních pěstounů, neboť si myslím, že každá z těchto skupin má odlišný přístup nejen ke spolupráci s pracovníky krajských úřadů a doprovodných organizací, ale také k povinnému vzdělávání. Další přínos výzkumu vidím v seznámení se s tématy, kterým se pěstouni věnují během jejich povinného vzdělávání, protože bych se chtěla dozvědět, která témata by mohla pěstounům pomoci zejména při výchově a péči o nově příchozí dítě, neboť každé dítě přichází do pěstounské rodiny s jinými potřebami. Na závěr, bych chtěla znát názory těchto pracovníků na obecné postavení pěstounské péče v legislativě, zejména pak konkrétně na vzdělávání pěstounů, a jejich návrhy na změny, kterými by se mohly do budoucna podmínky vzdělávání zlepšit.

5.5 Způsob zpracování dat

Pro zpracování dat v kvalitativním přístupu jsme zvolila metodu zakotvené teorie, která je vhodná jak pro analýzu fenoménů, které se opírají o prožitou zkušenost, tak pro popsání dynamických jevů a procesů. Cílem této teorie je vytvoření konceptuální schématu, jež postihuje vztahy mezi proměnnými. (Škvaříček, Šedřová a kol., 2007)

Zakotvená teorie obsahuje schéma, které je složeno ze tří následujících kroků, kterými jsou otevřené, axiální a selektivní kódování. Pomocí těchto kroků, jejichž podrobnějšímu popisu se věnuji v dalších kapitolách, snadněji dosáhneme očekávaných výsledků.

Pro využití této metody jsem se rozhodla, protože chci porozumět hloubce zkušeností participantů pracujících s určitou skupinou osob, s nimiž souvisí téma mé práce. Konkrétně se jedná o osobní zkušenosti sociálních pracovníků, pracujících s pěstouny, kterým poskytují pomoc se záležitostmi týkající se pěstounské péče, kam spadá i pomoc se zajištěním dalšího vzdělávání, které je stěžejním tématem mé práce. Prostřednictvím této metody, bych tedy chtěla zjistit od jednotlivých pracovníků jedinečné a žité zkušenosti, které nasbírali během své několikaleté práce s touto skupinou osob, a zároveň si na základě těchto zkušeností odpovědět na mnou stanovené výzkumné otázky.

5.5.1 Otevřené kódování

Prvním krokem k vytvoření zakotvené teorie je využití metody otevřeného kódování. Škvaříček, Šed'ová a kol. (2007) doporučují otevřené kódování jako základ analyzování textu pro většinu designů kvalitativního výzkumu. Analyzovaný text se rozdělí na jednotky, které jsou označeny kódy – jmény, které nějakým způsobem vystihují kontext daného textu. Vytvořené kódy je pak následně třeba systematicky seskupovat a vytvářet kategorie.

5.5.2 Axiální kódování

Dalším krokem k vytvoření zakotvené teorie je axiální kódování. V tomto procesu se jednotlivé kategorie dále třídí a seskupují tak, aby postupně došlo k jejich uspořádání v paradigmatickém modelu, který zohlední příčiny, následky a jednotlivé vztahy mezi kategoriemi. (Škvaříček, Šed'ová a kol., 2007)

5.5.3 Selektivní kódování

Selektivní kódování je posledním krokem mé analýzy. Jde při něm o vytvoření jedné klíčové kategorie, kolem které se vytváří celá kostra příběhu. Všechny ostatní kategorie jsou následně obsaženy v této centrální kategorii. (Škvaříček, Šed'ová a kol., 2007)

6 VYHODNOCENÍ DAT

V této kapitole se zaměřím na vyhodnocení dat získaných z pořizovaných rozhovorů. Nejdříve seznámím s výsledky otevřeného kódování, pak přejdu k axiálnímu a kapitolu zakončím selektivním kódováním.

6.1 Výsledky otevřeného kódování

Na základě otevřeného kódování jsem vytvořila 5 kategorií, jejichž podrobnější popis následuje níže:

1) Kategorie Svět učení

Celý náš život nás provází, a možná si to v jistých časových obdobích ani neuvědomujeme. Pokud se ptáte, o kom, nebo čem to mluvím, tak je to pojem vzdělávání. Tento pojem vyjadřuje učení se znalostem, schopnostem a dovednostem, které bychom měli využít při dalším vzdělávání nebo v našem budoucím zaměstnání.

O pracovních začátcích, a náplni své práce, mi barvitě vyprávěly pracovnice doprovázejících organizací a OSPODu, zprostředkovávající další vzdělávání pěstounů, které si mají pěstouni povinně plnit v rozsahu 24 hodin, za 12 kalendářních měsíců. Rozpovídaly se o svém dosaženém vzdělání, délce své praxe, a také kde všude působily, než je osud zavál do oblasti náhradní rodinné péče. Některé z nich už od ukončení studia věděly, že chtějí pracovat s rodinou a dětmi, u jiných ta cesta byla trošku složitější:

Paní B. *„Mám vystudované magisterské studium, obor Sociální pedagogika, na Masarykově univerzitě. Hned po škole jsem pracovala 4 roky v terénu na OSPODu, a pak se uvolnilo místo na náhradce, tak jsem si řekla, že tuto práci zkusím, protože přece jenom už jsem nějaké zkušenosti v rámci terénu s pěstouny měla, takže to celkově vyplynulo z té práce, že jsem se na náhradku přesunula v rámci OSPODu. Nyní už to bude 5 let, co jsem na náhradní rodinné péči.“*

Paní D. *„Mám vysokoškolské vzdělání, v Brně, obor Sociální práce: případové poradenství.“*

To co mě přivedlo k práci v NRP je to, že jsem měla možnost hned po škole nastoupit na OSPOD, přímo na a agendu NRP v roce 2012, a tam jsem působila asi 3 roky, a pak jsem přešla v rámci OSPODu chvíli na terén. Po mateřské jsem se rozhodla této oblasti věnovat

z jiného úhlu pohledu, už ne z pohledu sociálně právní ochrany na úřadě, ale přímo v organizaci, kde nyní působím.“

Paní E. *„Mám vystudovanou střední ekonomickou školu, ale už během studia mi bylo jasné, že se tomuto oboru nechci věnovat a že chci pracovat v sociální oblasti. Po střední škole jsem si proto podala přihlášku na VOŠ v Kroměříži a poté na VŠ ve Zlíně. Než jsem nastoupila na úřad, pracovala jsem převážně s dospělými. Ale stále mě to táhlo k dětem. Když bylo vypsáno výběrové řízení na OSPOD, neváhala jsem. V oblasti NRP již pracuji skoro 7 let.“*

Z výpovědi vyplývá, že už samotné nastavení pěstouna na vzdělávání je pro pracovnice dost náročné. V první řadě musí pěstouny seznámit s tím, co je cílem vzdělávání, jakými způsoby je možné se vzdělávat, a hlavně jaký může mít toto vzdělávání pro pěstouny přínos. Z pohledu těchto pracovnic je největším přínosem pro pěstouny to, že kromě teoretických informací, jim lektori také uvádí příklady z praxe, a nabízí jim pomoc, pokud si například neví rady s problémem týkající se výchovy dětí. To potvrzuje i výpověď **paní B.**, která uvádí: *„Hlavně zkušenosti a praktické věci jsou pro ty pěstouny opravdu přínosné, protože když je to jenom teorie, tak si z toho nic moc nevezmou. Ale když jsou tam nějaké praktické věci, co ten lektor zažil, tak je to pro pěstouny o to zajímavější, že se můžou zeptat, nebo se s tím člověkem poradit, když něco podobného řeší oni sami.“*

Jako další pozitivum na vzdělávání uvádí pracovnice navázání nových přátelství, které mohou během vzdělávání vzniknout, a také sdílení vzájemných zkušeností mezi pěstouny.

Paní C. *„S čím mám já osobní zkušenost, tak si z těch kurzů pěstouni odnáší vzájemná sdílení. Ti lektori se sice snaží předat jak teorii, tak těm pěstounům i něco prakticky ukázat, ale pořád se to vznáší jako kdyby ve vzduchu. V momentě, kdy začnou mluvit pěstouni navzájem, kdy se svěří se svým problémem, tak ten druhý pěstoun reaguje tak, že mu může poradit, jak danou situaci řešit, protože si tím samým také třeba nedávno se svým dítětem prošli.“*

Paní A. *„Přínos vidím v tom, že zde dochází k vzájemnému setkávání s dalšími pěstouny, se kterými si mohou vzájemně vyměňovat zkušenosti s výchovou dětí. Zároveň na těchto kurzech mají možnost poznat nové rodiny – nové životní příběhy, a najít také nové podporující jedince, kamarády.“*

Povinnost vzdělávat se, se ovšem nevztahuje jen na pěstouny, ale také pracovnice doprovázejících organizací mají povinnost neustále si zvyšovat své znalosti. Mají na výběr z mnoha oblastí vztahujících se k rodině a dítěti, kam spadají i témata spojená s vývojem dítěte, nebo trestní odpovědnost mladistvých. Samozřejmě je nutné pracovníky vzdělávat i v případech, kdy se nějakým způsobem mění legislativa, ve které je NRP obsažena.

Paní C. „*Jako doprovodná organizace máme 24 hodin povinného vzdělávání, s tím že alespoň 8 hodin musí být certifikováno MPSV. Zejména je to v oblastech péče o dítě, v přístupu k lidem, v komunikaci. Všeobecně je to v čemkoliv, co se týká toho vývoje dítěte v náhradní rodinné péči, a pak i v běžném životě, jako jsou třeba změny zákonů, abychom v tomto byli vzdělané, a věděli, jaké jsou novinky, a dokázali těm lidem i z této oblasti dát právní rady.*“

Paní E. „*Jako sociální pracovník na OSPOD máme stanoveno 6dní vzdělávání v rámci MPSV a 6dní v rámci Ministerstva vnitra. Témata vzdělávání musí být zaměřena na rodiny s dětmi, konkrétně bývá však výběr na nás.*“

Další možností vzdělávání, kterou pracovnice hodně využívají je samostudium, ať už formou četby knih, nebo účasti na přednáškách. Tuto možnost využívá i **paní C.**, která říká: „*Já osobně, si opravdu ráda rozšiřuju znalosti i takovým sebevzděláváním, mimo svou pracovní náplň, když si ve svém volném čase přečtu nějakou knížku o traumatech dětí, kde se dozvím, jak na ty traumata reaguje tělo a další podstatné informace.*“ Závěrem všechny pracovnice uvádí, že jim je nabídnuta opravdu široká nabídka témat, ze kterých si mohou vybrat, co je aktuálně zajímavá, popřípadě mohou i ony samy dát návrh na nějaké téma, o kterém by se rády více dozvěděly.

2) Kategorie Pomocná ruka

Doprovázející pracovníci, i pracovnice působící na OSPOD, přistupují ke své práci velice zodpovědně, a jejich cílem je pěstounům nabídnout odpovídající péči, a být tady pro ně vždy, kdykoliv to potřebují. Svoji práci vnímají jako službu lidem, kterým pomáhají v běžných i obtížných životních situacích. Zároveň zdůrazňují, že tuto práci vykonávají, ze svého vnitřního pocitu, kdy mají pěstounům co nabídnout, a být pro ně tzv. partnerem, který je jim schopen poradit s jakoukoliv krizovou situací.

Paní A. „*Nápomoc v pěstounských rodinách při vzdělávání vnímám jako jisté mentorství, motivační a doprovodný článek.*“

Paní C. „*Mojí náplní práce je být partnerem pěstounským rodinám, pomáhat jim v jejich každodenních situacích, které zažívají v životě. Vychází to asi i z mého vnitřního pocitu, že mám lidem co nabídnout, možná tím jak mám nadhled, a nejsem přímo v těch jejich problémech zainteresovaná, tak jim můžu ukázat cestu, jak z těch jejich starostí pryč.*“

Oslovené pracovnice se svorně shodují v tom, že nejdůležitější pro dobrou spolupráci s pěstounem, je vytvoření vztahu, který je založen na důvěře, a pochopitelně na vzájemné komunikaci, která slouží jak k pochopení aktuálních potřeb pěstouna, tak také v neposlední řadě k řešení krizových situací. Velice důležité je její využití při domlouvání vzdělávacích témat, kdy je důležité naslouchat potřebám pěstounů, a zjistit, které z témat by je aktuálně zajímalo. Velký přínos vidí pracovnice v tom, dát pěstounům při výběru navržených témat možnost volby, popřípadě jim umožnit za pomoci vlastní iniciativy navrhnout téma, o kterém by se chtěli něco bližšího dozvědět.

Paní A. „*Pěstouni mohou sami navrhnout, co je zajímavá, nebo případně co by pro ně bylo přínosné, a doprovázející pracovník tuto informaci vezme v potaz a snaží se daná témata přizpůsobit aktuální poptávce. Důležité je o tom s nimi mluvit, a také jim například s výběrem pomoci, když víte, které téma by aktuálně rodině prospělo, nebo s jakým problémem se aktuálně potýkají.*“

Paní D. „*Také když jezdíme do těch rodin, tak už třeba mapujeme co by pěstouny zajímalo. Jsme rádi, pokud za námi i sami pěstouni přijdou s tím, jaké téma zařadit, protože například aktuálně řeší problém, se kterým by potřebovali poradit od odborníka, který se na danou problematiku specializuje.*“

Podporovat vlastní iniciativu pěstounů při výběru vzdělávacích témat, se snaží pracovnice pomocí motivace, která má dále pěstouny povzbudit k tomu, aby si vzdělávání vůbec plnili, protože ne vždy tuto povinnost vnímají s nadšením. Toto potvrzuje i **paní C**, která uvádí: „*Často motivujeme pěstouny k tomu, aby si sami uvědomili, nebo řekli, která oblast je zajímavá. Může však dojít i k situaci, kdy vzdělávání vnímají jako povinnost, a jsou potom laxní i k výběru samotných témat, nebo když právě neví, které téma by je zajímalo. Pak nastupujeme my, a ty témata s nimi vyhledáváme, a motivujeme je k tomu výběru.*“

K tomu, aby se pracovnice dozvěděly, zda vzdělávání organizují správně, potřebují zejména zpětnou vazbu od svých pěstounů, kdy zjišťují jejich spokojenost s lektorem, přínos tématu do praxe, i celkovou spojenost s organizací kurzu, což podotýká

i **Paní E.** „*Samozřejmě se snažíme od pěstounů získat zpětnou vazbu, jak se jim přednáška líbila, nebo i sami můžeme vidět, jestli lektor předal to, co měl, protože sami jako pracovníci tato vzdělávání také navštěvujeme.*“ Jak vyplývá z předcházející výpovědi, vlastní obrázek o vedení vzdělávání, si mohou udělat i samotné pracovnice, protože kromě jeho zaštitování, provádí nad tímto vzděláváním osobní dohled. To jim umožňuje hned na místě posoudit, zda bylo pro pěstouna v něčem přínosné, a zároveň tak dávají zpětnou vazbu i samotným lektorům, kteří přednáší.

Paní A. „*Za vhodný způsob zpětné vazby bych považovala si po skončení vzdělávání s lektorem promluvit o tom, jaké dojmy v nás zanechal, a co dalšího by pro příště do své přednášky mohl ještě zahrnout, aby bylo téma pro pěstouny více přínosné*“

Organizaci vzdělávání věnují tyto pracovnice velkou část svého času, často až nad rámec svých povinností, což potvrzuje i výpověď **paní A.**, která říká: „*Ze strany našeho úřadu je vzdělávání pěstounů určitě dostatečně podporující, úředníci se snaží rozvíjet vzdělávání pěstounů, připravovat vhodné prostředí i podmínky pro tento rozvoj mnohdy na úkor svého osobního času.*“

V závěrečném popisu této kategorie bych vyzdvihla hlavní účel vzdělávání. Jeho užitek, a funkčnost spatřují oslovené pracovnice ve spolupráci se zkušenými odborníky, kteří mají pěstounům zajistit podporu, a předat jim praktické věci pro řešení např. výchovných problému dětí. Dalším přínosem může být také navedení pěstouna na správnou cestu, a to například k pochopení individuálních potřeb dítěte, nebo ke změně dosavadního způsobu výchovy. Velice dobře to vysvětluje **paní B.**, která uvádí: „*Na základě přednášky lektora, můžou například ti příbuzenští pěstouni zjistit, že u svých dětí dělali věci jinak, a že teď se pokusí například to svoje vnouče vychovat trošku jiným způsobem, beztoho, aniž by opakovali předchozí chyby z výchovy svých vlastních dětí.*“

3) Kategorie Vnitřní vesmír člověka

V této kategorii se chci věnovat popisu osobních názorů, a také osobních zkušeností, které během své několikaleté praxe mnou oslovené pracovnice nasbíraly. Zejména jsem zjišťovala jejich názory a zkušenosti na vzdělávání příbuzných a profesionálních pěstounů, a stejně tak na vzdělávání pěstounů přechodných a dlouhodobých.

Začala bych nejprve skupinou pěstounů přechodných a dlouhodobých, kde mě zajímaly zejména rozdíly ve vzdělávání těchto dvou odlišných typů. Z osobních zkušeností pracovnic doprovodných organizací a OSPOD, jsem se dozvěděla následující:

Paní C. „*Co se týká rozsahu neboli hodin vzdělávání, ten je stejný jak pro přechodné, tak pro profesionální pěstouny. Každopádně určitě vidím rozdíl v intenzitě, kterou vzdělávání věnují a také práci s nimi, protože ta přechodná péče je úplně jiná, než ta dlouhodobá pěstounská péče. Přechodní pěstouni mají to vzdělávání zaměřené spíš na takovou tu akutnost, co dělat v takové té krizové intervenci, a jsou více odborníky, než ti dlouhodobí. Přechodní opravdu pracují jen povrchově, a s akutními věcmi, základními potřebami, které ty děti mají. U těch dlouhodobých, tam už je potřeba jít do hloubky. Navíc se s nimi pracuje v průběžně, v tom celém procesu pěstounské péče, a je čas na to postupně je seznámit se všemi traumaty, které si dítě může do té rodiny přinést.*“

De facto úplně stejné informace a názory jsem získala i od ostatních pracovnic, takže zde uvádím pouze jednu výpověď, která dle mého názoru hovoří za všechny pracovnice.

Dalšími skupinami, o které jsem se výzkumu zajímala, jsou zprostředkovaní, neboli profesionální pěstouni, a pěstouni příbuzní. U těchto typů mě rovněž jako v předcházejícím případě zajímal jejich přístup ke vzdělávání.

Z toho, co jsem se dočetla z odborných publikací, jsem usoudila, že rozdíly ve vzdělávání budou mezi těmito dvěma typy veliké, zejména v přístupu ke vzdělávání. Tuto moji domněnku mi potvrdila **paní D.**, která vypověděla: „*Příbuzenská péče je taková, že ti lidi do ní jdou ze dne na den, kdy nemají možnost rozhodnutí, a také neprochází žádnými přípravami, takže vůbec často neví ty důležité informace. Jedou obvykle i v té linii, že jsem vychoval/a nějaké dítě z rodiny, tak nepotřebují nějaké vzdělávání v tom, co a jak mají dělat. Kdežto ti zprostředkovaní prochází přípravami, a i když je třeba nějaká situace zaskočí, tak pak si uvědomí, že jsme to spolu probírali na přípravách, a už máme na čem stavět. Naopak u těch příbuzenských chybí úplný základ, který má vliv i na to vzdělávání.*“

Ovšem ve většině případů mi oslovené pracovnice uváděly, a což mě i velmi překvapilo, že hodně záleží na vnitřní osobnosti člověka, a nelze tedy říct, jestli je horší přístup profesionálního nebo příbuzného pěstouna.

Paní A. „*Vzdělávání pěstounů je vždy jen o lidech, stejně tak jak se vzdělávají profesionální pěstouni, tak se vzdělávají i příbuzní pěstouni a naopak, i profesionál může*

mít negativní postoj a zájem ke vzdělávání stejně tak příbuzný pěstoun. Nevidím rozdíl ve vzdělávání pěstounů, je to vždy o jejich přístupu, osobnosti a zájmu se vzdělávat.“

Paní B. *„Abych řekla pravdu, já v tom zájmu o vzdělávání mezi nimi, rozdíly moc nevidím. Já mám pocit, že je to hlavně o osobnosti toho člověka. Setkala jsem se třeba i s tím, že ti příbuzní pěstouni říkají, že oni se už nepotřebují vzdělávat, protože už děti vychovali, a proč by měli podstupovat nějaké vzdělávání, ale se samým případem jsem se setkala i u těch profesionálních, kdy oni mi říkali, že už jsou tak přesyceni informacemi, že už se jim do toho dalšího vzdělávání nechce.“*

4) Kategorie Život plný překážek

Pracovnice zajišťující pěstounům další vzdělávání uvedly, že se během své práce setkaly s několika nežádoucími faktory, které toto vzdělávání komplikují. V momentě kdy se takové faktory objeví, musí na ně pracovnice reagovat, a společně s pěstounem pracovat na jejich odstranění.

Jako typický nežádoucí faktor, který se může vyskytovat jak u zprostředkovaných, tak příbuzných pěstounů, pracovnice uvádí laxní přístup, kdy pěstouni vzdělání vnímají jako zatěžující, a následně tak může docházet k jeho neplnění.

Paní A. *„Nezájem, neochota pěstounů se vzdělávat, protože někteří mají pocit, že všechno znají, a nepotřebují si tak doplňovat další vzdělání.“*

Jako další faktory, spíše typické pro starší pěstouny, uvádí pracovnice vzdálenost místa, kde se vzdělávání koná, a také čas který musí na vzdělávání strávit. Proto raději příbuzní pěstouni využívají jednodenní formu vzdělávání, aby pro ně nebylo vzdělávání tak namáhavé. To potvrzuje i **paní D.**, která uvádí: *„Ti příbuzní pěstouni se spíš přiklánějí k tomu jednodennímu vzdělávání, když se třeba jednalo o sobotu dopoledne. Většinou ti příbuzenští do těch víkendovek nejdou, protože je to pro ně moc nadváhou.“*

Také nepozornost pěstounů může vzdělávání nepříznivě ovlivnit, zejména v případě, kdy si pěstoun zvolí pro něj nevyhovující téma. Chybně zvolené téma tak podle pracovnic má pro pěstouna minimální přínos, a účast na vzdělávání je pak zbytečná. To zmiňuje i **paní B.** *„Já osobně si myslím, že je také rizikem, co si ten pěstoun vybere za téma, a na jaký školení jde. Jestli bylo v anotaci toho školení, že se tam bude zabývat určitým tématem, a ti*

pěstouni si toho nevšimli, a přišli na to až tam, může nastat tento problém.“ Dále ještě dodává, že pěstouny od vzdělávání také může odrazovat, když se témata opakují pořád dokola, a ze vzdělávání si tak neodnáší žádné nové, a přínosné informace.

Paní B. *„V podstatě je odrazuje ještě to, když se ta témata opakují pořád dokola, to pak může způsobit, že pěstouni už nemají o vzdělávání takový zájem, a tak se snižuje i jejich motivace.“*

Často pracovnice uváděly i rozdílný přístup ke vzdělávání mezi profesionálním a příbuzným pěstounem. I když v předešlých výpovědích uvedly, že ve většině případů záleží na osobnosti člověka, přece jen nějaké rozdíly v jejich přístupu vidí.

Paní C. *„Můžu říct, že ti profesionální si opravdu vybrali to pěstounství, a chtějí to dělat, mají tam vnitřní motivaci, takže k tomu vzdělávání přistupují velmi aktivně. Naopak příbuzenská pěstounská péče je taková těžší, myslím tím opravdu i tak hmotně těžší, protože častokrát se ti pěstouni stávají tím pěstounem nedobrovolně. Je to vlastně v důsledku toho, že na to v podstatě zbyli. Nebyla žádná jiná cesta, kdo by se postaral o to dítě, takže na to zbyli oni. Často si sami nesou ještě svá traumata, jsou zatíženi tím, že ten syn nebo dcera ve výchově selhali, a zůstávají jim ti vnuci, nebo také v případě, když jsou si třeba sestry pěstounkami. Nesou si prostě z minulosti nějaké trápení, a to vzdělávání vnímají jako obtěžující, jako něco, do čeho jsou tlačeni.“*

Paní E. *„Příbuzní pěstouni několikrát vzdělávání odmítají, protože si myslí, že již mají dostatek výchovných zkušeností, a už je nemůže nic překvapit. Bohužel to často není pravda, a oni poté neví, jak s dítětem pracovat“*

Všechny uvedené, nežádoucí faktory působící na vzdělávání, se snaží pracovnice zmírňovat pomocí různých opatření, mezi něž například patří vzájemná komunikace mezi pracovníkem a pěstounem, představení témat vzdělávání s dostatečným předstihem, nebo nabídnutí pomoci prostřednictvím poradenství, nebo přenesením vzdělávání do domácnosti pěstouna.

Paní B. *„U nás vlastně už dostávají pěstouni na půl roku přehled těch témat, která budou, aby si z nich mohli dostatečně s předstihem vybrat, co by je zajímalo.“*

Paní C. *„Tomu, aby si pěstouni nezvolili špatné téma, se snažíme vyvarovat tím, že s nimi o všech tématech mluvíme, a sdělíme pěstounům předem alespoň základní obsah jednotlivých témat, abychom předešli případné špatné volbě. Tím že už je například*

i možnost těch online vzdělání, individuálních pomoci knih, pak klíčoví pracovníci mohou individuálně toho člověka vzdělávat, nebo se mohou pěstouni zapojit i do nějaké vzdělávací skupiny. “

5) Kategorie Benefity

V rámci kategorie, kterou jsem nazvala Benefity, bych ráda shrnula všechny výhody, které ze vzdělávání plynou jak pro pěstouny, tak i pro samotné doprovázející organizace, a v poslední řadě také pro naši vládu v rámci návrhů na zlepšení stávajícího postavení pěstounské péče v zákoně.

Z pohledu pracovníků je příznivým benefitem široká nabídka vzdělávacích témat, a forem vzdělávání jak pro pěstouny, tak i pro doprovázející pracovníky pro NRP. Pracovnice si pochvalují velkou možnost vybrat si z široké nabídky témat, a také možnost zajistit dostatečnou nabídku témat i pro jejich pěstouny.

Paní A. *„Snahou nás pracovníků, je výběr kvalitních profesionálních mentorů a smysluplných témat. Snažíme se vždy pěstounům nabídnout taková témata, která budou pro ně atraktivní, aby si z nich vždy vzali právě i něco do praxe.“*

Důležitým aspektem toho, aby vzdělávání dobře fungovalo, je osobní účast pracovníka na vzdělávání. Tím pracovnice předchází tomu, aby témata přednášeli nezkušení lektori, kteří pěstounům nepředají žádné praktické zkušenosti.

Paní D. *„U nás to funguje tak, že se toho vzdělávání aspoň jeden člověk z organizace vždycky zúčastní, abychom viděli, jak to vzdělávání probíhá, a udělat si na to svůj obrázek. Pokud tedy zaznamenáme, že není pozitivní reakce ze strany pěstounů, a ani my jsme to tak neviděli, tak se prostě rozváže spolupráce s tím lektorem, a hledá se někdo jiný.“*

Aby mohlo vzdělávání vůbec proběhnout, je nutné ho nějakým způsobem zafinancovat. Příznivým benefitem je jeho hrazení ze státního příspěvku na výkon pěstounské péče, avšak rozdíl můžeme vidět v rozdělování dotací mezi doprovázející organizace a mezi OSPOD. Na tuto skutečnost poukazuje **paní B.**, jenž uvádí: *„Já bych řekla, že my na OSPODu ty finanční prostředky máme zajištěné dostatečně, ale věřím tomu, že některé doprovodky Vám řeknou, že tam bude potřeba víc peněz, protože my jsme placeni trochu jinak, než doprovázející organizace. “*

Paní D., která pracuje jako klíčový pracovník doprovázející organizace, se vyjadřuje k výši příspěvku a vysvětluje jeho použití: „*Co se týká dostatečnosti příspěvku, tak my bychom byli rádi, kdyby se tento příspěvek navýšil, protože my sice investujeme ten příspěvek do vzdělávání a těch lektorů, ale ten příspěvek má pokrývat úplně vše, to znamená celý chod té naší organizace, cestovní náhrady, platy těch zaměstnanců, a tím pádem OSPOD je v té linii, kdy dostává i příspěvek za dohodu o výkonu pěstounské péče, takže tam jsou dalším příjmem peněz i dotace na výkon sociálně právní ochrany dětí. Mam i osobní zkušenost, kdy vím, že některé OSPODy i hodně těch finančních částek vrací, protože už často nemají možnosti na co dalšího je využít.*“

Velkým tématem, o kterém jsme si s oslovenými pracovníci na závěr povídaly, je současné postavení pěstounské péče v zákoně. Zajímala jsem se o to, jaké změny, nebo úpravy v zákoně, by pracovníce uvítaly, a jak by tyto změny mohly v budoucnu zlepšit oblast vzdělávání pěstounů, či celkově přispět k příznivému rozvoji pěstounské péče.

Prvním diskutovaným tématem, byl návrh pracovníc na to, aby příbuzní pěstouni, například prarodiče dítěte, prošli odbornou přípravou před tím, než jim dítě bude svěřeno do péče.

Paní C. „*Já strašně lobuji za to, aby pěstouni, kteří se stávají pěstouny přímým návrhem, to znamená, že nejsou zprostředkováni, a neprošli tou přípravou, bylo uzákoněno, že pokud se stane například prarodič příbuzenským pěstounem, tak aby minimálně do 1 roku prošli tou přípravou pěstouna, kterou museli projít ti zprostředkováni.*“

Pracovnice uvádí, že příbuzní pěstouni ze začátku vůbec neví, co taková péče obnáší, a poté jsou velmi překvapeni, když se to dítě chová jinak, než očekávali. Potom je i pro samotné pracovníky složitější najet s pěstouny na to vzdělávání, protože oproti profesionálním pěstounům neznají věci týkající se pěstounské péče, které by se dozvěděli v procesu přípravy.

Paní E. „*Za mě vidím problém vzdělávání příbuzenských pěstounů, kteří se vlastně vzdělávají jen v rámci povinných 24hodin za rok. Neprochází žádným vzděláním, psychotesty, ani přípravou, jakou prochází dlouhodobý a přechodní pěstouni. To je za mě špatně. Dle mého názoru by toto mělo být přehodnoceno a upraveno, protože i pro nás sociální pracovníky je poté těžší naběhnout na to vzdělávání s příbuzným pěstounem, který přípravou neprošel, a nezná základní informace týkající se pěstounské péče.*“

Další věcí, která pracovnícím trochu vadí, je to, že pěstouni nemají žádný postih za to, když si vzdělávání neplní. V podstatě neexistuje žádné řešení, jak pěstouny přimět, aby si vzdělávání plnili. Tento problém řeší hlavně pracovnice OSPODu, což dokládá i výpověď **paní B.** *„Jediné co mi vadí, je asi to, že ti pěstouni nemají žádný postih za to, když si to vzdělávání neplní. Oni moc dobře vědí, že v rámci té dohody je napsané, že si musí plnit tu povinnost 24 hodin. Doprovodky jim někdy mohou vypovědět tu dohodu, ale OSPOD je vlastně povinen s nimi tu dohodu vždycky uzavřít, pokud ten pěstoun nemá doprovodnou organizaci. V podstatě řešíme, jakým způsobem je donutit, aby si to vzdělávání plnili, když za to vlastně nemají žádný postih.“*

Trochu jinak to vidí **paní C.**, která říká: *„Jediným takovým zádrhelem, nad kterým jsme se s kolegyněmi často pozastavovaly při té praxi, že pěstouni mají povinnost se vzdělávat, mají jasně dané, kolik těch hodin musí splnit, a ÚP nekontroluje, jestli si splnili to vzdělání. Ale na druhou stranu jsem možná ráda hlavně u těch příbuzných pěstounů, kteří se vzdělávat nechťejí, a mají často k tomu vzdělávání negativní přístup, že na to vzdělávání nejdou. Stalo se mi totiž, že takto naladěný člověk, když přišel na vzdělávání, tak rozhodil celou tu skupinu, a to nestojí za to. Takže když nad nimi nejsou ty tresty nebo postih, tak v tom zase vidím prostor pro tu motivaci, nakopnout ty pěstouny, ať jdou alespoň zkusit na 2 hodiny to vzdělávání. Pokud by tam nějaký trest byl, a byla mu například odebrána dávka odměny pěstouna, tak potom bychom na tom vzdělávání měli hromadu pěstounů, kteří by byli naštvaní, a to potom začínat s tím vzděláváním by bylo podle mě o hodně složitější, než je teď.“*

Závěrem bych tedy shrnula, že pěstounská péče je širokou oblastí, ve které je pořád ještě co zlepšovat, avšak na druhou stranu prošla z hlediska legislativy velkým vývojem, a vláda se nadále snaží zlepšovat její postavení. Z mého pohledu by mohlo dojít k větší propagaci této formy péče, aby o ní měla povědomí co nejširší veřejnost.

6.2 Výsledky axiálního kódování

Jako další postup k vytvoření zakotvené teorie, využívám axiálního kódování, na jehož základě jsem vytvořila paradigmatický model obsahující uvedené kategorie, mezi nimiž jsem zjišťovala vzájemný vztah.

Centrálním jevem celého paradigmatického modelu je kategorie Svět učení. Důvodem volby je to, že pojem vzdělávání se prolíná s celým obsahem méj bakalářské práce, a také s celým životem člověka, protože svět se neustále vyvíjí, a my se musíme učit neustále něco nového.

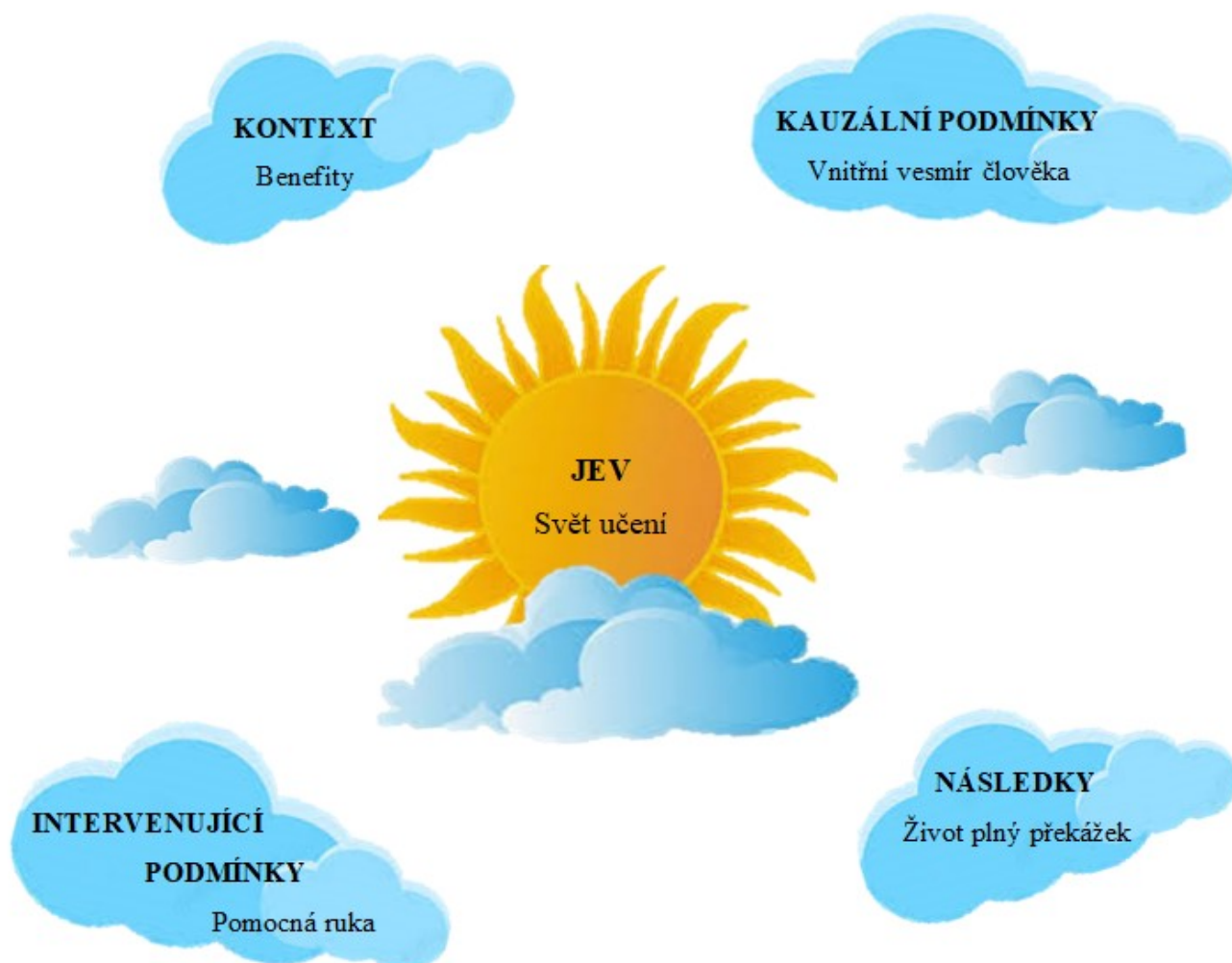
Kauzálními podmínkami modelu je Vnitřní vesmír člověka, jenž je se Světem učení ve vzájemné souvislosti. V prvním případě vnitřní vesmír, do něhož patří osobnost člověka nebo zájem o vzdělávání, ovlivňuje naši angažovanost ve vzdělávacím procesu. Jestliže nemá pěstoun ke vzdělávání dostatečnou motivaci, pak většinou veškerá jeho snaha končí neúspěchem. Naopak pokud je pěstoun k učení vnitřně motivován, má zájem se vzdělávat, a zvyšovat si své znalosti a dovednosti například i pomocí samostudia, zpravidla dosáhne svých cílů, a má to pro něj i přínos do budoucnosti.

Intervenujícími podmínkami ke Světu učení, je kategorie Pomocná ruka, která je důležitým článkem celého vzdělávání. Pokud vycházím z tématu méj práce, tak bez pomoci pracovníků doprovázejících organizací a pracovníků OSPOD, by nebylo vzdělávání vůbec zorganizováno, a bez přítomnosti lektorů, by neměl pěstounům kdo předat aktuální a přínosné informace.

Svět učení ovlivňuje kategorii s názvem Benefity, jenž tvoří kontext paradigmatickému modelu. K benefitům vzdělávání patří zejména stejné podmínky pro všechny účastníky, kteří vzdělávání absolvují, a také pestrá nabídka témat, ze kterých si můžeme vybrat, co nás aktuálně zajímá. Největší přínos vzdělávání však vidím ve zvýhodnění pěstounů, kteří si povinné vzdělávání plní, oproti těm, kteří k němu mají laxní přístup.

Poslední položkou paradigmatického modelu jsou Následky, pod které jsem zařadila kategorii s názvem Život plný překážek. Ze získaných informací usuzuji, že bez vzdělávání, a neustálého prohlubování si znalostí, by pěstouni neznali všechny pojmy, které s oblastí NRP souvisí, dále zákony, které jsou pro pěstounskou péči také velmi důležité, a v poslední řadě také všechna traumata dítěte, se kterými dítě do pěstounské rodiny přichází.

Axiální kódování - Paradigmatický model

Graf 1. Paradigmatický model

6.3 Selektivní kódování

Ústředním jevem svého výzkumu jsem zvolila kategorii Svět učení, která tvoří tzv. kostru celého výzkumu, neboť zkoumá, jak může vzdělávání ovlivňovat připravenost pěstounů na výkon pěstounské péče. Tato kategorie pojímá několik kódů, z nichž jsou pro mě nejpodstatnější cíl vzdělávání, rozdílná příprava, organizace vzdělávání, oblasti vzdělávání, přínos vzdělávání, a zkušenosti lektora.

Obecným cílem vzdělávání, by mělo být získání nových znalostí a dovedností. V oblasti pěstounské péče, bychom jako cíl vzdělávání označili získání takových znalostí a dovedností, které pěstounům mohou pomoci v rámci vzájemné spolupráce s dítětem, pochopením jeho osobnosti, a dalších možných situací, jež je mohou během výkonu pěstounské péče potkat. Povinnost vzdělávání někteří pěstouni sice vnímají jako zatěžující, ale jak uvádí pracovnice OSPODu a doprovodných organizací, vždy z něj vzejde něco dobrého. Pěstouni zde mohou získat nové přátele, kteří je mohou v dalším vzdělávání motivovat, pokud sami vnímají vzdělávání jako přínosně, a další významný benefit vidím ve vzájemném sdílení zkušeností mezi pěstouny. Vždyť kdo jiný, by mohl pěstouna lépe pochopit a poradit mu, než ten, který si podobnou situaci prošel.

Důležitým článkem při vzdělávání pěstounů je přítomnost kvalifikovaných lektorů, kteří pěstounům předávají jak teoretické tak i praktické znalosti a dovednosti. Pokud lektori oplývají pouze nabířenými teoretickými znalostmi, a opakují-li se témata pořád dokola, má takové vzdělávání pro pěstouny minimální přínos, a klesá i jejich motivace pro další účast na něm. Tomuto riziku se snaží předcházet právě již zmiňovaní pracovníci doprovázejících organizací a OSPODu, kteří by měli zajistit řádný průběh vzdělávání, a jsou z mého pohledu základním pilířem, na kterém organizace vzdělávání závisí. Právě jejich úkolem je vyhledávání kvalifikovaných, a zkušených lektorů, oslovování pěstounů, zajišťování místa vzdělávání, a v poslední řadě také jejich osobní dohled nad celým jeho průběhem.

Možná ještě významnější roli představují tito pracovníci pro samotné pěstouny, neboť jsou často jediným člověkem, který jim pomáhá při jejich nelehkém úkolu, výchově přijatého dítěte. Pracovníci zjišťují, co by jejich pěstouni aktuálně potřebovali, s jakými problémy se potýkají, a samozřejmě jak nejlépe jim pomoci. K tomu, aby spolupráce dobře fungovala, je nutné z počátku navázat důvěrný vztah a společně komunikovat, a pak už záleží na obou

aktérech, jestli spolu budou v povinném, zákonem stanoveném dvouměsíčním kontaktu, nebo bude potřeba častějších návštěv.

Pracovnice uvádí, že každý jejich pěstoun je jiný, a od toho se také odvíjí rozdílný přístup k jejich vzdělávání. Ve většině případů záleží hlavně na osobnosti člověka, ale přece jen je snadnější navázat vztah se zprostředkovaným pěstounem, než s tím příbuzným. Profesionální pěstouni, procházející odbornou přípravou, jsou už před přijetím dítěte do rodiny seznámeni alespoň se základními informacemi, a také překážkami, které mohou, v průběhu péče o dítě nastat. Jako příklad uvedu výchovné problémy, trauma z dětství, nebo nelehký přechod od biologického rodiče k pěstounům. S takovými možnými problémy, jsou už pěstouni seznámeni v rámci příprav, a pak už není problém s nimi navázat tam, kde svoji přípravu dokončili.

Naopak u příbuzného pěstouna je spolupráce trochu obtížnější, nebo alespoň pomalejší, v porovnání s profesionálním pěstounem. U tohoto typu pěstounky k žádným odborným přípravám nedochází, a to se bohužel odráží i na jejich přístupu ke vzdělávání. Z pohledu pracovníků, příbuzný pěstoun zpočátku neví, co všechno pěstounská péče obnáší, a už vůbec nerozumí tomu, proč by se měl v jejím rámci ještě navíc povinně vzdělávat. Toto nepochopení se často vyskytuje u lidí, kteří už za svůj život nějaké dítě vychovali. Zpravidla se jedná o prarodiče dítěte, tety či strýčky. V tomto momentě je právě úkolem pracovníků zprostředkovávajících vzdělání vysvětlovat, a často i víckrát, proč je vzdělávání tak důležité, a v čem jim může být přínosné. Příbuzní pěstouni totiž často neznají základní pojmy důležité pro oblast NRP, jako je například attachment, nebo typy vývojových poruch a také poruch chování. Vzdělávání nejenom že může pěstounům pomoci pochopit individuální osobnost dítěte, ale také může přispět k tomu, že pěstoun změní své výchovné strategie, a zkusí k dítěti přistupovat jinak, než jednal při výchově svého vlastního dítěte.

Kdybych měla shrnout všechny uvedené myšlenky, tak dle mého názoru vzdělávání pěstounů přispívá především k tomu, že dochází k optimalizaci vzájemného vztahu mezi pěstounem a přijatým dítětem. Čím více, dokáže pěstoun pochopit jednání dítěte a jeho specifické odlišnosti, tím lépe se dítě adaptuje do nového prostředí a rodiny. Optimalizací tohoto vztahu dochází k naplnění potřeb jak na straně pěstouna, který pozoruje, že si pomalu získává důvěru dítěte, tak i dítěte, neboť cítí se strany pěstouna pochopení, a otevřenou náruč, která se mu snaží vynahradiť rodičovskou péčí.

7 ZÁVĚREČNÉ SHRUTÍ

Zkušenosti pracovníků, kteří zprostředkovávají vzdělávání pěstounů, jsou ohledně přístupu pěstounů ke vzdělávání poměrně odlišné. Tato odlišnost především pramení z individuální osobnosti pěstouna, neboť každý přistupuje k procesu vzdělávání jinak. Nejdůležitější otázka, na kterou jsem si ve výzkumu chtěla zodpovědět, zní takto: *Jaké přínosy a úskalí uvádí sociální pracovníci v oblasti vzdělávání pěstounů, a v jejich přístupu k povinnému vzdělávání?* Z výzkumu vyplývá, že největší přínos ve vzdělávání pěstounů, oslovené pracovnice vidí ve vzájemném předávání zkušeností mezi pěstouny, protože se jim dostává pochopení a pomoci od někoho, kdo si podobnou situaci jako oni, již prošel, a ví jak ji řešit. Tímto sdílením často dochází k navazování nových přátelství a zejména i ke vzájemné motivaci ke vzdělávání, což vnímají pracovnice jako největší benefit. Dalším benefitem kvalitního vzdělávání je přítomnost zkušeného lektora, který pěstouny obohacuje nejen teoretickými, ale také praktickými znalostmi a dovednostmi. Pracovnice zprostředkovávající vzdělávání dodávají, že by se vždy mělo jednat o lektora, který není zaměřen pouze jen na jedno téma, ale umí pěstounům zodpovědět na otázky z více oblastí.

Jako nejčastější úskalí při vzdělávání pěstounů, uvádí pracovnice nechuť pěstounů se vzdělávat. Dle mého názoru, tady hodně závisí na vnitřní osobnosti pěstouna a jeho přístupu ke vzdělávání, kdy je třeba zjistit, proč má pěstoun ke vzdělávání odmítavý postoj. Osobně si myslím, že může pěstouna negativně ovlivnit zejména špatná zkušenost s procesem vzdělávání, kdy mu nevyhovoval přednášející, nesedlo mu téma apod. Dalším jevem, který výrazně snižuje motivaci pěstounů ke vzdělávání je situace, kdy se témata vzdělávání opakují neustále dokola. Pěstoun tak může začít nabývat dojmu, že už mu vzdělávání nic nového nepřináší, a je to jen ztráta času. V tomto momentě nastupují na scénu již zmiňovaní pracovníci doprovodných organizací a OSPODu, kteří pěstouny motivují k dalšímu vzdělávání tím způsobem, že zjišťují jejich aktuální potřeby pěstouna, a dle toho nabízejí témata, která by mu mohla být v dané situaci přínosná. Jako jednu z posledních překážek uvádí pracovnice množství času, které musí pěstouni na vzdělávání strávit, vzdálenost a přístup k technologiím.

Ve výzkumné části, jsem si také stanovila několik dílčích výzkumných otázek, které mi pomohly zodpovědět jak na hlavní výzkumnou otázku, ale pro samotný výzkum jsou jejich výsledky také velmi důležité. První dílčí otázka zní: *Jak sociální pracovníci vnímají svoji roli v procesu vzdělávání pěstounů?*

Na základě rozhovorů, které jsem s klíčovými pracovníci doprovázejících organizací, a pracovníci OSPOD provedla, jsem usoudila, že vnímají svou roli v procesu vzdělávání velice zodpovědně. Jak z výzkumu vyplývá, snaží se být pěstounům tzv. partnerem, který jim nabízí pomoc v jejich nelehké situaci, a zároveň vnímají svou roli při vzdělávání jako jisté mentorství, jehož prostřednictvím mohou pěstounům ukazovat správný směr ve výchově dítěte, a předávat jim své osobní zkušenosti a názory.

Ve výzkumu se dále zabývám otázkou, zdali mají oslovené pracovnice pocit, že odbornost vzdělávacích kurzů je dostatečně odborně zajištěna. Z výpovědí dotazovaným pracovníc vyplývá, že odbornost vzdělávacích kurzů je zajištěna na vysoké úrovni. Z mého pohledu na tom mají veliký podíl i samotní pracovníci, kteří se snaží vždy vyhledávat a oslovovat zkušené lektory, kteří předají kromě teoretických znalostí i zkušenosti z praxe. Pokud nastane situace, že lektor pěstounům nevyhovuje, snaží se tento problém okamžitě řešit vyhledáváním nového lektora. Spokojenost pěstounů, je tak pro pracovníky zprostředkovávající vzdělávání vždy prvořadou záležitostí.

V následující otázce jsem zjišťovala, v čem mohou být pro pěstouny v praxi přínosná témata vzdělávání, kterým se věnují v rámci příprav a vzdělávacích seminářů. Pracovnice vidí podstatný přínos vzdělávání zejména v tom, že si pěstouni rozšiřují obzory v oblasti NRP, týkajících se například zněm v legislativě, nebo témat závažnějších, jako jsou traumata dětí, přechod z biologické rodiny do pěstounské, vývojové poruchy či udržování kontaktu s biologickým rodičem. Znalost těchto témat pak může posloužit pěstounům k optimalizaci vztahu mezi ním a dítětem, neboť mu umožňuje porozumět tomu, co dítě prožívá.

Jednou z významných změn, kterou v roce 2012 přinesla novela Zákona o sociálně právní ochraně dětí, byla povinnost příbuzných pěstounů účastnit se pravidelného každoročního vzdělávání, v rozsahu 24 hodin. Jak ve své knize uvádí Pazlarová (2016) „*S touto povinností se řada příbuzenských pěstounů potýká, a vnímá ji úkorně. Jedná se zejména o pěstouny, kteří již mají děti v péči řadu let, často už jsou vyššího věku, děti se blíží zletilosti a najednou je po nich vyžadována účast na vzdělávání. Nevidí v tom smysl.*“ Na základě toho, co jsem se dozvěděla z odborných knih, jsem byla přesvědčená, že spolupráce, a i samotné vzdělávání bude jistě obtížnější s příbuzným pěstounem.

Když jsem však pracovnícím doprovodných organizací, a pracovnícím OSPODu položila následující otázku: *V jakých situacích, je obtížnější spolupráce s příbuzným pěstounem, než s profesionálním? Je obtížnější vzdělávání příbuzných nebo profesionálních pěstounů?*, tak musím říci, že tato domněnka se mi potvrdila jen částečně, protože oslovené pracovnice ze svých zkušeností uvádí, že přístup ke vzdělávání zcela závisí na osobnosti pěstouna. Odmítavý postoj může zastávat jak profesionální pěstoun, který už se může cítit vzděláváním přesyten, protože se neustále účastní nějakého vzdělávání, jenž už mu nemusí přinášet nic nového a přínosného. Opačnou situaci pozorujeme u příbuzného pěstouna, kde můžeme v některých případech pozorovat nechuť ke vzdělávání už od počátku. Je to zejména způsobeno tím, že příbuzní pěstouni vnímají doprovázející pracovníky, jako někoho, kdo jim chce radit v tom, jak mají vychovávat dítě. Paradoxem je, že i přes zkušenosti s výchovou dítěte, u příbuzných pěstounů často dochází k situaci, kdy neví, jak s dítětem pracovat, protože každé dítě, si do pěstounské péče přináší jiná osobní traumata, a příbuzný pěstoun neprocházející odbornou přípravou není na takovou situaci připraven.

Posledním bodem mého výzkumu, bylo zjistit, *Jaké změny či úpravy v legislativě, by mohly příznivě v budoucnosti ovlivnit vzdělávání pěstounů a postavení pěstounské péče.* Z pohledu oslovených pracovníc vyvozují, že oblast náhradní rodinné péče prošla od svého vzniku velkým vývojem, což se příznivě projevilo v dávkách pěstounské péče, dále pak v nabídce služeb, kterou zejména pracovníci doprovázejících organizací pěstounům nabízí, v intenzivnější spolupráci s pěstounem, a v neposlední řadě také v pestré nabídce témat, která jsou při vzdělávání pěstounům nabízena. Ačkoliv je současné postavení pěstounské péče uspokojivé, oslovené pracovnice by byly do budoucna rády, kdyby došlo k několika málo změnám. První navrženou změnou je uložení povinné odborné přípravy i pro pěstouna, který není zprostředkovaný, což znamená, že je s dítětem v příbuzenském vztahu. Tato povinnost, by mohla usnadnit vzájemnou spolupráci mezi pracovníkem a pěstounem, protože bez odborné přípravy nemá příbuzný pěstoun dostatečné znalosti z oblasti NRP, a navíc není schopen plně vnímat individuální potřeby dítěte, které si bere do péče.

Další otázkou, nad kterou bychom se měli zamyslet, je postih za neplnění vzdělávání. Dotazované pracovnice se úplně nechtějí vydávat cestou, kdy pěstounovi jako trest navrheme sebrání dávky, protože by mohl rapidně vzrůst počet pěstounů, kteří budou negativně ovlivňovat průběh celého vzdělávání jenom proto, že byli donuceni se

vzdělávání osobně zúčastnit. Souhlasím s tím, že takové řešení by nemělo žádný smysl, protože by mohlo negativně působit na ostatní účastníky, kteří mají zájem se dále vzdělávat. Osobně bych navrhovala takovým pěstounům nabídnout jiné možnosti vzdělávání, jako například samostudium odborných knih, nebo účast na online vzdělávacích kurzech. Myslím si, že tato otázka bude i do budoucna velice diskutovaným, a bohužel možná i neřešitelným problémem, neboť pracovníce zprostředkovávající vzdělávání, se s tímto tématem zabývají již dlouhé roky, a stále nedošlo k jeho vyřešení.

Naopak další navrhované změny, a to rozlišení pěstounské péče, a příbuzenské pěstounské péče v zákoně, by mohlo být dle mého názoru v budoucnu dosaženo. Z pohledu klíčových pracovníků, by v tomto rozlišení mohly lépe vyniknout rozdílnosti mezi klasickou a příbuzenskou pěstounskou péčí, protože laik si často myslí, že mezi nimi neexistuje žádný podstatný rozdíl. V čem se dále s pracovníci doprovázejících organizací a pracovníci OSPOD shodují, je otázka navýšení částky na výkon pěstounské péče pro doprovázející organizace. Z výpovědí těchto pracovníků jasně vyplývá, že OSPOD spadající pod krajský úřad, má více finančních prostředků na výkon pěstounské péče, než doprovázející organizace, které z tohoto příspěvku musí zaplatit kromě vzdělávání také celý chod organizace, platy zaměstnanců apod. Z mého pohledu, by opravdu mělo dojít k přehodnocení této částky, protože si myslím, že doprovázející organizace s tímto příspěvkem nevystačí v takové míře, aby mohly rovnoměrně a dostatečně pokrýt všechny výdaje, které jsou s chodem těchto organizací spojené.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této práce bylo zmapovat, jaké zkušenosti mají pracovníci doprovázejících organizací a krajských úřadů zprostředkovávající další vzdělávání pěstounů, konkrétně se vzájemnou spoluprací s pěstounem, a jeho přístupem ke vzdělávání. O oblasti vzdělávání pěstounů kromě obecných informací, nemáme velké povědomí, proto doufám, že výsledky této práce přinesou odpovědi například na to, co motivuje pěstouna při vzdělávání, jaké překážky brání pěstounům ve vzdělávání, a hlavně jaký přínos má takové vzdělávání nejen pro pěstouny, ale také děti, které přijímají do své péče.

Z výzkumu jsme zjistili, že povinnost plnit si vzdělávání je zejména pro příbuzného pěstouna velkým problémem, neboť na rozdíl od profesionálních pěstounů, dříve tuto povinnost neměli. Jak už jsem ve své práci několikrát zmínila, osobnost pěstouna je tím hlavním, co hraje roli při jeho přístupu ke vzdělávání. Toto potvrzují i pracovníci zprostředkovávající vzdělání, kteří nevidí mezi těmito dvěma typy, až tak velké rozdíly. Ovšem faktem zůstává, že navázat spoluprací a posléze najet i na samotné vzdělání, je zpočátku obtížnější u příbuzných pěstounů. Nejčastějším problémem u této skupiny osob, je přesvědčit ji, že je pro ně vzdělávání přínosné, a také jim vysvětlit, že není jeho účelem pěstouny poučovat o tom, jak mají vychovávat dítě.

Oproti tomu zprostředkování pěstouni jsou ve většině případů těmi aktivnějšími články vzdělávání. Důvodem je pravděpodobně jejich připravenost již z odborných příprav, kterými musí povinné projít předtím, než je jim dítě svěřeno do péče. Takovou odbornou přípravou ovšem příbuzní pěstouni neprocházejí, a tak často ani neví, co je vlastně při výkonu pěstounské péče čeká. Patrný rozdíl vidí pracovníci i na společném vzdělávání, kde se tyto dva typy pěstounů střetávají. Příbuzný pěstoun na rozdíl od profesionálního častokrát nerozumí věcem, o kterých lektor hovoří, a nemají tak možnost dozvědět se něco nového, když mají nedostatky ve znalostech pojmů, které úzce souvisí s náhradní rodinou péčí.

V dalším bodě, zabývajícím se dostatečnou odborností vzdělávacích kurzů, se pracovníci, kteří organizují vzdělávání pěstounů, shodují na tom, že se opravdu maximálně snaží zajistit, aby na kurzech vždy přednášeli zkušení lektoři, a dále aby pěstouni navštěvovali takové kurzy, na kterých se dozví něco nového a užitečného. Problém nastává v případě, kdy se témata vzdělávání opakují neustále dokola, a také když je přednáší lektoři nemající

dostatek praktických zkušeností. Tím dochází u pěstounů ke snížení motivace ke vzdělávání, a je poté velmi obtížné přesvědčit je, aby se zúčastnili dalšího vzdělávání. V tomto případě je nutné zasáhnout, a sjednat nápravu, aby k podobným situacím již nedocházelo.

Na základě výpovědí respondentů z výzkumu vyplývá, že vzdělávání pro pěstouny má také několik přínosů. Prvním z nich je určitě vzájemné sdílení zkušeností, jak mezi lektorem a pěstounem, tak i mezi pěstouny navzájem. Z pohledu pracovníků jsou však cennější vzájemná sdílení zkušeností mezi pěstouny navzájem, neboť se mohou ihned na vzdělávání zapojit do diskuze, a předat si tak cenné rady, týkající se například výchovných problémů dítěte nebo ostatních věcí vztahující se k NRP.

V čem však zároveň s oslovenými pracovníky spatřují hlavní přínos, tak bezpochyby v tom, že vzdělávání může pěstounům pomoci pochopit individuální osobnost každého dítěte. Pochopením specifických odlišností dítěte, totiž zpravidla dochází ke zlepšení vztahu mezi pěstounem a dítětem, a jeho lepší adaptaci do rodiny a nového prostředí. Další přínos vidím také v tom, že pomocí vzdělávání může pěstoun změnit své výchovné strategie, a zkusit k dítěti přistupovat jinak, než jednal při výchově svého vlastního dítěte.

Pomocí výzkumného šetření jsme tedy dosáhli stanovených cílů, a to především hlavního výzkumného cíle - zjistit ze zkušeností respondentů možné úskalí, ale také přínosy spojené se vzděláváním pěstounů. Pomocí dílčích cílů jsme pak zjistili, jaká je role těchto respondentů v procesu vzdělávání, jaký mají názor na odbornost vzdělávacích kurzů, a v neposlední řadě, jaké hlavní rozdíly vidí v přístupu příbuzného a profesionálního pěstouna ke vzdělávání.

Kdybych měla zhodnotit, čím byla práce přínosná pro mě samotnou, tak mi určitě pomohla uvědomit si, že vzdělávání pěstounů by nešlo bez pomoci všech pracovníků, jak doprovázejících organizací, tak pracovníků OSPOD, kteří se podílejí na organizaci tohoto vzdělávání. Avšak mnohem větší, a důležitější roli nyní spatřuji v jejich vzájemné spolupráci s pěstouny, kde jsou opravdu takovým tím partnerem, který pěstounům pomáhá s jejich nelehkým úkolem, komplexní péčí o přijaté dítě. Mám pocit, že se tyto pracovníci své práci často věnují až nad rámec svých povinností, ale jak sami zdůrazňují, je jejich hlavním úkolem zajistit, aby dítě v pěstounské péči dostalo co nejlepší péči.

Pevně doufám, že by moje práce mohla čtenářům více přiblížit oblast vzdělávání pěstounů, především s pomocí výzkumné části, která popisuje, jak se vybírají témata vzdělávání, jakou formou vzdělávání probíhá, kdo všechno se ho účastní, nebo s jakými problémy se mohou pěstouni při vzdělávání potýkat. Velmi přínosnou částí je z mého pohledu i oblast, která se věnuje změnám, které by do budoucna mohly příznivě ovlivnit vývoj vzdělávání a celkově pěstounské péče. Přestože je její současné postavení uspokojivé, myslím si, že stále se dá co zlepšovat, ať už zmíním například zavedení povinnosti odborné přípravy i pro příbuzného pěstouna, nebo vyšší příspěvek na výkon pěstounské péče, a to zejména pro doprovázející organizace.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, s. 140, ISBN 08-040-86.)
- [2] GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK, 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1788-3.
- [3] HELUS, Z. (2007). *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1168-3
- [4] HORECKÝ, Jiří a kol, 2018. *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. ISBN 978-80-907053-2-6
- [5] JEŘÁBEK, Hynek. *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-662-5
- [6] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [7] KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. (2001). *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-001-2
- [8] KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-921-2.
- [9] LORENZOVÁ, Jitka. *Sociální pedagogika – věda, praxe, profese: K problému utváření oborové a profesní identity sociální pedagogiky*. Brno, 2017. Habilitační práce. Masarykova univerzita
- [10] MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- [11] MOŽNÝ, I. 2006. *Rodina a společnost*. Praha: Slon. ISBN 808642958X
- [12] PAZLAROVÁ, Hana, 2016. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.
- [13] PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4734-705.

-
- [14] PRŮCHA, Jan. Přehled pedagogiky. Praha: Portál, 2000. ISBN 978-80-7367-567-7.
- [15] STŘELEČEK, S., MARÁDOVÁ, E., MARHOUNOVÁ, E., ŘEHULKA, J. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Fortuna, Praha, 1992, IBSN 80- 85298-84-8
- [16] ŠARKÖZYOVÁ, Jana. *Vzdělávání pěstounů v pěstounské péči*. Praha, 2020. Bakalářská práce. Karlova univerzita. Vedoucí práce Sylvie Stretti.
- [17] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-807-3673-130.
- [18] TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.
- [19] TRNKOVÁ, Lucie, 2018. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer. Právo prakticky. ISBN 978-807-5528-643.
- [20] VÁGNEROVÁ, M. (2008). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4.
- [21] VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK et al. *Aplikovaná sociální psychologie I*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- [22] BUBLEOVÁ, Věduna. *Historický vývoj péče o opuštěné děti. Náhradní rodinná péče*. 2000, Roč. 3, č. 1
- [23] Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Formy náhradní rodinné péče* [online]. ©2020 [cit. 2020-12-18]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece>
- [24] NOVOTNÁ, Věra. K problematice pěstounské péče. *Právo a rodina*. 2010, roč. 12, č. 10, s. 7-9.
- [25] *Novela o sociálně-právní ochraně dětí čeká na projednání v Poslanecké sněmovně*. <https://www.mpsv.cz> [online]. 26. 1. 2021 [cit. 2021-02-24]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/novela-o-socialne-pravni-ochrane-deti-ceka-na-projednani-v-poslanecke-snemovne>
- [26] UHLÍŘOVÁ, Veronika. *Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou* [online]. 2. dopl. vyd. Nový Bor: Velký vůz Sever, 2014 [cit. 2021-02-27]. Dostupné z: <https://www.velkyvuz-sever.cz/downloads/kontakt-ditete-v-nahradni-rodinne-peci.pdf>

SEZNAM ZKRATEK

apod.	a podobně
atd.	a tak dále
ČR	Česká republika
ČSR	Československá republika
DO	Doprovázející organizace
IPOD	Individuální plán ochrany dítěte
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
např.	například
NRP	Náhradní rodinná péče
OPM	Okresní péče o mládež
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
st. n. l.	století našeho letopočtu
str.	strana
tj.	tj.
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaně
ÚP	Úřad práce
VOŠ	vyšší odborná škola
VŠ	vysoká škola

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Výzkumný soubor

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1. Paradigmatický model

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Rozhovor

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR

1) Na úvod bych se Vás chtěla zeptat, jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání, a co Vás přivedlo k práci v oblasti náhradní rodinné péče?

Mám vystudovanou VŠ v oboru Sociální pedagogika, předtím bakalářské studium, obor zdravotně sociální pracovník. Nedokážu přesně popsat, co mě k této práci přivedlo. Vychází to asi z mého vnitřního pocitu, že mám lidem co nabídnout, možná tím jak mám nadhled, a nejsem přímo v těch jejich problémech zainteresovaná, tak jim můžu ukázat cestu, jak z těch jejich starostí pryč. Nebyla to přímo touha po této práci, ale mě to prostě baví, je to pro mě něco příjemného.

2) Jak dlouho pracujete v oblasti NRP popřípadě na OSPOD?

Je to něco přes 6 let. Začínala jsem jako klíčový doprovázející pracovník, pak jsem chvíli dělala na OSPOD přímo náhradní rodinnou péči, sociálního pracovníka, a teď jsem se čerstvě vrátila opět jako klíčový doprovázející pracovník, ovšem k jinému zaměstnavateli.

3) Mohli byste uvést, jaké jsou naše činnosti v rámci práce s pěstouny? V čem si myslíte, že můžete být vy nebo i doprovodná organizace při vzdělávání pěstounům nápomocní?

Mojí náplní práce je být partnerem pěstounským rodinám, pomáhat jim v jejich každodenních situacích, které zažívají v životě. Hlavní mojí činností je dbát na dobrý zájem dítěte v pěstounské rodině. Co se týká našeho přínosu ve vzdělávání pěstounů, tak si myslím, že je to hlavně tím partnerským přístupem, protože děti v náhradní rodinné péči nejsou “úplně normálními dětmi“ i když vyrůstají v rodinách, tak jejich vývoj není zcela normální, protože často nejsou ve své biologické rodině. Teď ovšem dávám bokem příbuzenskou pěstounskou péči. Tudíž se ty děti ve svém životě potýkají s různými situacemi, kterým nerozumí, a tím pádem tomu nemusí rozumět ani ti pěstouni. Klíčové pracovnice neboli doprovodná organizace je na toto specializovaná, protože zná ty potřeby dětí v těch rodinách, a tím že máme důvěru mezi tím klíčovým pracovníkem a tou rodinou, tak na tom řešení situace můžeme spolu s nimi pracovat.

4) Mohli byste mi popsat, v čem (nebo v jakých oblastech), a jak často si musíte jako sociální pracovník zvyšovat své odborné kompetence?

Jako doprovodná organizace máme 24 hodin povinného vzdělávání, s tím že alespoň 8 hodin musí být certifikováno MPSV.

Zejména je to v oblastech péče o dítě, v přístupu k lidem, v komunikaci. Všeobecně je to v čemkoliv, co se týká toho vývoje dítěte v náhradní rodinné péči, a pak i v běžném životě, jako jsou třeba změny zákonů, abychom v tomto byli vzdělané, a věděli, jaké jsou novinky, a dokázali těm lidem i z této oblasti dát právní rady. Já si opravdu ráda rozšiřuju znalosti i takovým sebevzděláváním, mimo svou pracovní náplň, když si ve svém volném čase přečtu nějakou knížku o traumatech dětí, jak na ty traumata reaguje tělo a podobné témata. O to se opravdu velmi zajímám. Dnes už je také hodně možností přes kanál YouTube sledovat přednášky na různá témata, takže když mám tu možnost a čas, tak toho ráda využiju.

5) Jaké jsou Vaše zkušenosti se vzděláváním příbuzného pěstouna a naopak profesionálního pěstouna? Jaké vidíte rozdíly v jejich přístupu ke vzdělávání a vzájemné spolupráci s Vámi?

Ano, vidím rozdíly. Dříve byly velmi velké, ale v poslední době mám pocit, že už je to lepší. Já za sebe můžu říct, že jsem se více setkala s příbuzenskou pěstounskou péčí, těch zprostředkovaných pěstounů je z mého pohledu méně. Můžu říct, že ti profesionální si opravdu vybrali to pěstounství, a chtějí to dělat, mají tam vnitřní motivaci, takže k tomu vzdělávání přistupují velmi aktivně. Je s nimi prostor povídat si o těch nových věcech, nebo když máme téma, kterému dříve nerozuměli, tak teď za Vámi přijdou, a řeknou „Aha, tak už víme o čem jste minule mluvila, teď nám došlo, na co jste nás třeba upozorňovala při té výchově dětí a podobně“. Ti profesionální rádi přijmou naši pomoc a jsou takoví vstřícnější, kdybych to měla uzavřít. Naopak příbuzenská pěstounská péče je taková těžší, myslím tím opravdu i tak hmotně těžší, protože častokrát se ti pěstouni stávají tím pěstounem nedobrovolně. Je to vlastně v důsledku toho, že na to v podstatě zbyli. Nebyla žádná jiná cesta, kdo by se postaral o to dítě, takže na to zbyli oni. Často si sami nesou ještě svá traumata, jsou zatíženi tím, že ten syn nebo dcera ve výchově selhali, a zůstávají jim ti vnuci, nebo také v případě, když jsou si třeba sestry pěstounkami. Nesou si prostě z minulosti nějaké trápení, a to vzdělávání vnímají jako obtěžující, jako něco, do čeho jsou tlačeni. Dlouho u nich trvá, než se nastaví mezi tím klíčovým pracovníkem a pěstounem ten vztah, a vlastně jim i vysvětlit, že to vzdělávání je jim k užitku, a nikdo je nechce o ničem poučovat nebo je buzerovat, trvá delší čas. Právě si trochu myslím, že je problém i v tématech toho vzdělávání, protože často se to točí výchovy dětí, a jak se s nimi učit, nějaké jejich hygienické návyky, volný čas. Je to vlastně takové poučování, co ty děti

potřebují, a ti příbuzenští pěstouni už říkají „ Já jsem vychoval třeba 5 dětí, já vím co to dítě potřebuje“, ale tento typ vzdělávání není vhodný pro tyto příbuzenské pěstouny. Myslím, si že tam chybí lépe zpracovaná ta identita dítěte, a s tím by měli ti příbuzenští pěstouni hodně pracovat, na to by mělo být to vzdělávání zaměřené, a to bohužel často nebývá. Proto u těch příbuzných pěstounů je bariéra, a určitá neochotní, protože říkají, že už to všechno znají, a není potřeba už dalšího vzdělávání. Pěstouni vědí, jak se o to dítě postarat, ale už si neuvědomují, že jejich dítě není “normální dítě“, je to dítě v náhradní rodinné péči, a má svá traumata, a je potřeba s tím traumatem pracovat.

6) Mohla byste popsat nějaké další důvody, které pěstouny od povinného vzdělávání odrazují?

V mnoha případech je to časová dostupnost, ať už se to týká té příbuzenské, kdy ty babičky ještě kolikrát chodí pracovat, tam se s tím časem opravdu špatně pracuje. Někdy nejsou také ochotni jezdit třeba na ty vzdělávací víkendy, protože to nepovažují za důležité, aby se někam daleko trmáceli, když není například to školení v okolí jejich bydliště. Také ta technika může to vzdělávání znesnadňovat. Často nejde o to, že by ji neuměli ovládat, ale opravdu už nemají chuť na nějakou další formu vzdělávání, když tady vzpomenu ty babičky, které sedí u těch počítačů celý týden, tak ještě něco zpracovávat v jejich volném čase, je pro ně taky velmi náročné.

7) Liší se v něčem vzdělávání dlouhodobých pěstounů a pěstounů na přechodnou dobu? Pozorujete také u těchto dvou skupin nějaké rozdíly v přístupu ke vzdělávání?

Co se týká rozsahu neboli hodin vzdělávání, ten je stejný jak pro přechodné, tak pro profesionální pěstouny. Každopádně určitě vidím rozdíl v intenzitě, kterou vzdělávání věnují a také práci s nimi, protože ta přechodná péče je úplně jiná, než ta dlouhodobá pěstounská péče. Většinou ti přechodní mají omezený čas na to, dát alespoň trochu to dítě dohromady, protože na to mají maximálně rok, a většinou ty děti i když se k nim dostanou, tak jsou opravdu, když to řeknu škaredě tzv. dodělané. Mluvím o dětech, kdy se rodiče opravdu nepostarali o ty jejich potřeby, tam přechodní pěstouni mají to vzdělávání zaměřené spíš na takovou tu akutnost, co dělat v takové té krizové intervenci, a jsou více odborníky, než ti dlouhodobí. S těmi přechodnými se opravdu víc pracuje, musí vlastně rychle reagovat na ty změny, mít to vzdělávání při ruce, de - facto se vzdělávat dnes a denně, protože každé to dítě je jiné. Říkám, mají to dítě jenom rok, nestihnou ho kolikrát

třeba ani úplně poznat, tak jako ti dlouhodobí pěstouni, a nemůžou tam pracovat na věcech, které jakoby hledají příčinu problémů těch dětí. Oni opravdu pracují jen povrchově, a s akutními věcmi, základními potřebami, které ty děti mají. U těch dlouhodobých, tam už je potřeba jít do hloubky. Navíc se s nimi pracuje v průběžně, v tom celém procesu pěstounské péče, a je čas na to postupně je seznámit se všemi traumaty, které si dítě může do té rodiny přinést, a často se u těch dětí nemusí ani projevit, kdežto u těch přechodných je potřeba, aby na tyto situace byli vycvičení a připraveni už v počátku.

8) Jaký přínos vidíte ve vzdělávacích kurzech pro pěstouny?

To je otázka spíš na ně, ale vezmu to tedy ze svého pohledu. Myslím si, že by ti pěstouni měli pochopit, že jim ty kurzy mají pomáhat v běžném životě, že tam mají nalézt odpovědi na životní situace, které jim kladou ty otázky a výzvy. Měli by se dozvědět, proč je například dítě neposlouchá, nebo proč se nyní chová takovým způsobem a podobně. Takže určitě považuji za přínos, že si ti pěstouni mohou z kurzů odnést praktické informace, které například v budoucnu při výchově dítěte využijí, a také si myslím, že jim velmi pomáhá, pokud si mohou s odborníky, kteří témata přednáší otevřeně promluvit, a sdílet s nimi své starosti.

9) Myslíte si, že jsou dostatečně odborně zajištěny vzdělávací kurzy pro pěstouny, a že se na nich probírají vždy přínosná témata, která pěstounům něco dají do praxe?

Myslím si, že každá doprovodná organizace se snaží to vzdělání doopravdy napasovat na ty své pěstouny, když jim to vzdělávání zajišťuje ona. Pokud objednává nějaké vzdělávací kurzy, tak mám za to, že se snaží co nejlíže těm pěstounům přiblížit. S čím mám já osobní zkušenost, tak si z těch kurzů pěstouni odnáší vzájemná sdílení. Ti lektori se sice snaží předat jak teorii, tak těm pěstounům i něco prakticky ukázat, ale pořád se to vznáší jako kdyby ve vzduchu. V momentě, kdy začnou mluvit pěstouni navzájem, kdy se svěří se svým problémem, tak ten druhý pěstoun reaguje tak, že mu může poradit, jak danou situaci řešit, protože si tím samým také třeba nedávno se svým dítětem prošli. Tím vlastně oni nasednou na stejnou vlnu, a vidím v tom, že to samotné sdílení je přínosnější pro ty pěstouny. Sami často říkají, že si tímto sdílením více zapamatovali, než tady z těch teoretických výkladů od těch lektorů.

10) Jaká probíraná témata jsou z vašeho hlediska pro pěstouny přínosná?

Pokud vycházím z mých zkušeností, tak pěstouni řeší nejčastěji výchovné problémy. Nezáleží na tom, jestli je to přechodná péče, dlouhodobá či ta příbuzenská. Myslím si, že to jemně vychází i z očekávání těch pěstounů, kteří předpokládají, jak se to dítě bude chovat, a potom tam zapomínají na ten jeho svět, a tím často pak dítě reaguje nežádoucím způsobem, jako neposlušnost, nekázeň ve škole apod. Ti efektivnější pěstouni pak hledají řešení aktivním přístupem, že se chtějí tomu dítěti přiblížit, a ti ostatní spíš řeší, jak to dítě předělat, což ale nejde, a je potřeba těm pěstounům vysvětlit, že to dítě nejde předělat.

11) Jakým způsobem mohou do výběru těchto témat zasahovat sami pěstouni, v rámci toho, jaké z témat by je aktuálně zajímalo?

Je to různé. Často motivujeme pěstouny k tomu, aby si sami uvědomili, nebo řekli, která oblast je zajímavá, ale jak říkám, často se to točí kolem těch výchovných problémů dětí, ale ten důvod, proč ty děti tak jednají, už možná vidíme my, proto těm pěstounům možná občas tato témata podsouváme, aby se zajímali, proč to dítě se takto chová. Snažíme se je nasměrovat k tomu, že není dobré řešit důsledek chování, ale spíše jeho příčinu. Opravdu je to různorodé. Mají možnost si vybrat, motivujeme je, často i ti pěstouni řeknou, že neví, jaké téma by je zajímalo, pokud to vzdělávání vnímají jako povinnost, tak jsou laxní i k výběru těch témat. Pokud k takové situaci dojde, tak nastupujeme my, a ty témata s nimi vyhledáváme, a motivujeme je k tomu výběru.

12) Setkala jsem se i s názory, že vzdělávací kurzy pro pěstouny často vedou nekvalifikovaní odborníci, kteří se na nich v podstatě nevěnují přínosným tématům, a předávají na nich pouze teoretické znalosti, avšak chybí na nich praktické zkušenosti přednášejících. Chtěla bych se Vás zeptat, jestli jste se vy osobně po čas své praxe s tímto názorem setkala, a jak na něj nahlížíte?

Teď si konkrétně nevybavím nějakou situaci, ale rezonuje ve mně, že ano. Opravdu se může stát, že tím, jak se snažíme, aby ti pěstouni měli vzdělávání pestré, témata se jim neopakovala, a vždy tam měli něco zajímavého, se ale na druhou stranu setkáváte s různými lektory, a tam je to opravdu na osobnosti toho lektora, jakým způsobem předává ty svoje zkušenosti. A myslím si, že tím, jak jsou lidi různí, tak třeba bohužel zjistíte až na tom vzdělávání, že je tam člověk, který si opravdu jen o tom tématu přečetl knížku, a neví jak těm lidem v praxi pomoci. Já v čem vidím velký problém, tak v tom, že ti lektoři jsou někteří opravdu zaměřeni na tu svoji oblast, jak už zaznělo ve vaší otázce. Dejme tomu

například takové téma Dítě a drogy, a ten lektor mluví jenom o těch drogách. Ale dítě, které jde s normální rodiny, je úplně něco jiného, než drogy a dítě z náhradní rodinné péče. Tam je opravdu ta smyčka trošičku jiná, a možná to je ten důvod, proč tam to vzdělávání tak dobře nenasedá. Myslím tím, že by ti pěstouni dobře vnímali toho lektora, a to co jim vlastně říká. Každopádně si ale stojím zatím, že s každého toho vzdělávání, i když bych ho označila za „ne moc zdařilé“, tak vždycky z každého je alespoň něco dobrého. To mě vždycky řekli i pěstouni, že alespoň něco jsme si z toho vzdělávání zapamatovali, nebo tam pro ně bylo něco zajímavé. Takže chci právě poukázat na to, že to vzdělávání není marné a má to smysl, akorát že když někde sedí pěstouni 8 hodin, a pamatují si z toho třeba jen pět vět, tak je to určitě škoda, že si z těch osmi hodin vzali tak málo. Abych to shrnula, tak si myslím, že nabídka témat je pestrá, a řekla bych, že mluvím za všechny organizace, že ti pěstouni mají možnost si vybrat, jakým způsobem se vzdělávat. Tím že už je například i možnost těch online vzdělání, individuálních pomocí knih, pak klíčoví pracovníci mohou individuálně toho člověka vzdělávat, nebo se mohou pěstouni zapojit i do nějaké vzdělávací skupiny. Pak už je spíš velmi ojedinělé, když se např. pěstoun vychovávající mladistvého objeví na kurzu, kde se přebalují plenky, když to takto řeknu. Ale tomu se snažíme vyvarovat tím, že s nimi o všech tématech mluvíme, a sdělíme pěstounům předem alespoň základní obsah jednotlivých témat, abychom předešli případné špatné volbě. Myslím si, že by se neměla často objevovat i témata jako první pomoc, které si chtějí třeba opakovat ty přechodkáři i tím, jak se jim ty děti střídají, a může dojít k nějakým úrazům, ale u těch dlouhodobých pěstounů tato témata považují až za nevhodná, protože ti pěstouni mají dobrý argument, že ty děti vychovali, ví jak na ně dát pozor, a v podstatě v tomto je to každé dítě stejné, že pokud se pořeže nebo popálí, ošetří ho ten pěstoun vždycky stejně, a není tak potřeba zařazovat témata jako je První pomoc, moc často.

13) Pokud ano, jakým způsobem si myslíte, že by se tomuto problému dalo zabránit?

(varovat před lektorem, který kurzy vede, apod.)

Nejjednodušší forma je prostě ho neobjednat dál, když s tím lektorem člověk už nechce nic řešit. Jak jsem říkala, já jsem se většinou setkala pokaždé s lektorem, který měl co říct, jenom opravdu vedl někdy to „své téma“, a nezohledňoval tu náhradní rodinnou péči. Ještě bych viděla jako pozitivní možnost se s těma lektory osobně pobavit, jestli to jde spíš napasovat na tu náhradní rodinou péči, než si to své téma jen v podstatě odříkat. Ale opravdu si stojím za tím, že ta vzdělávání nejsou zbytečná, jsou naopak užitečná,

a v každém, i když nebylo úplně podařené, nebo moc nesesadlo, tak vždycky to má být i malý přínos. Nemělo by se to opakovat, já si spíš myslím, že ten problém je v té četnosti, pokud by takových vzdělávání bylo více, tak to opravdu otráví ty pěstouny. Když je to jednorázově, tak se dá řešit, ať už domluvou s tím člověkem, a pokud ne, tak se objedná někdo jiný, ale nemělo by to být prostě neustále. Od toho jsme tady my jako klíčoví pracovníci, abychom reagovali na ty potřeby pěstounů.

14) Kým jsou vzdělávací kurzy hrazeny? Myslíte si, že na tyto kurzy chybí finanční prostředky, a ministerstvo by na mě mělo více přispívat?

Jsou hrazené ze státního příspěvku na výkon pěstounské péče, který získává každá doprovodná organizace, a je to počítáno vlastně na každou rodinu zvlášť. Jedná se o určitý balík, který je státem zaplacený té organizaci, a z toho se hradí klíčový pracovník, vzdělávání pěstouna, i třeba respitní péče. Ono ve svém důsledku je těch financí na vzdělávání dostatek, ale nemůžu to úplně hodnotit pozitivně. Ono tím, jak ÚP kontroluje tok těch peněz, tak je strašně úzkoprsé. Já Vám teď uvedu takový příklad. Není problém zaplatit lektora, který přijde na 6- 8 hodin, a za tu přednášku si třeba účtuje 10 tisíc, tak ta organizace s tím už počítá, zavolá si tam určitý počet pěstounů, a ona ve výsledku ta suma není tak hrozná, když tam máme třeba okolo 20 pěstounů. Já mám ale vždycky ráda, když tam těm pěstounům při vzdělávání dám ještě něco navíc, např. občerstvení, a toto už ten ÚP neuznává, už to nelze zahrnout k tomu vzdělávání. A na toto si myslím, že by měli brát taky ohled, protože být někde s pěstouny 8 hodin jenom o vodě, je opravdu taky na houby. Vy chcete pro ty pěstouny zajistit dobré prostředí, a na to už ty peníze nejsou, což si myslím, že je trochu průšvih, a strašná škoda. A je taky pravda, že si jako doprovodná organizace nemůžeme dovolit pozvat lektora, který stojí např. 50 tisíc, protože na to tolik financí není, když to třeba srovnám s OSPODem, který spadá pod krajský úřad. Ovšem neříkám, že tento lektor musí patřit k těm nejlepším, dají se najít kvalitní, i za nižší cenu, kteří dovedou pěstounům předat kvalitně předat své zkušenosti a dovednosti.

15) Jaké postavení má vzdělávání pěstounů v naší legislativě? Jste spokojena s jeho současným postavením?

Tak je v zákoně 359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dětí, v § 47, a pěstouni ho vlastně mají zmíněno i v dohodě o výkonu pěstounské péče. Jediným takovým zádrhelem, nad kterým jsme se s kolegyněmi často pozastavovaly při té praxi, že pěstouni mají povinnost se vzdělávat, mají jasně dané, kolik těch hodin musí splnit, a ÚP nekontroluje, zdali splnili

to vzdělání, ale kontrolují, jestli nebylo překročeno, tedy jestli ta doprovodná organizace nezaplátila více těch kurzů tomu pěstounovi. Ale pokud některý to vzdělávání neplní, tak to není postihnutelné. Já jsem vlastně možná ráda, hlavně u těch příbuzných pěstounů, kteří se vzdělávat nechtějí, a mají často k tomu vzdělávání negativní přístup, a možná je fajn, když z toho nic nemají a nejdou na to vzdělávání, protože se mi stalo, že takto naladěný člověk, když přišel na vzdělávání, tak rozhodil celou tu skupinu, a to nestojí za to. Takže když nad nimi nejsou ty tresty nebo postih, tak v tom zase vidím prostor pro tu motivaci, nakopnout ty pěstouny, ať jdou alespoň zkusit na 2 hodiny to vzdělávání. Jako nevádí, když nesplní těch 24 hodin, ale je tam aspoň nějaké malé zrnko té vnitřní motivace. Takže pokud by tam nějaký trest byl, a byla mu například odebrána dávka odměny pěstouna, tak potom bychom na tom vzdělávání měli hromadu pěstounů, kteří by byli naštvaní, a to potom začínat s tím vzděláváním by bylo podle mě o hodně složitější, než je teď.

16) Jaké změny, nebo úpravy v zákoně, by podle Vás v ČR v budoucnosti mohly zlepšit oblast vzdělávání pěstounů, či celkově přispět k příznivému rozvoji pěstounské péče?

Já strašně lobuji za to, aby pěstouni, kteří se stávají pěstouny přímým návrhem, to znamená, že nejsou zprostředkování, a neprošli tou přípravou, bylo uzákoněno, že pokud se stane například prarodič příbuzenským pěstounem, tak aby minimálně do 1 roku prošli tou přípravou pěstouna, kterou museli projít ti zprostředkování. Protože toto vnímám jako důležitější než to vzdělávání, to mi tak nevádí, že není nijak trestné, pokud by ho nesplňovali, ale prostě musí projít tou přípravou. Totiž ti příbuzenští pěstouni ze začátku vůbec neví, do čeho jdou. Ono je to pěstounství opravdu služba, a tím že oni se stávají pěstouny z nutnosti, tak k tomu opravdu přistupují jako k nutnosti, a pak jsou často nepřístupní ke spolupráci. Takže toto vidím jako zásadní věc, která by podle mě měla být v tom zákoně. Podle mě je to škoda, protože ti příbuzenští jsou ochuzeni o ty informace, a potom dlouho trvá, než na to ta rodina s tím klíčovým pracovníkem naběhne, a vnímám to jako zbytečně strávený čas. Naopak pěstouni zprostředkování, kteří tímto školením prošli, mají obrovskou výhodu, protože když mi nastupujeme, tak oni už ze školení ví, co všechno ho může s tím dítětem čekat. Ale u těch příbuzenských my jim napřed musíme vysvětlit, že je normální, když to dítě v náhradní rodinné péči udělá toto, i když oni to často za normální nepovažují, např. co se týká nějakých výchovných problémů.